

En helande gemenskap

En studie av hur kyrkans allmänna själavård kan ta sig uttryck
i församlingsgemenskapen

Camilla Vuoristo

Pro gradu-avhandling i praktisk teologi

Handledare: Tomas Ray och Marie Rosenius

Fakulteten för humaniora,

psykologi och teologi

Åbo Akademi

2022

ÅBO AKADEMI

FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Ämne: Praktisk teologi	
Författare: Camilla Vuoristo	
Arbetets titel: En helande gemenskap – en studie av hur kyrkans allmänna själavård kan ta sig uttryck i församlingsgemenskapen	
Handledare: Tomas Ray	Handledare: Marie Rosenius
Abstrakt: <p>Syftet med avhandlingen är att öppna ett perspektiv som belyser församlingen som en helande gemenskap, och utforska vilka karaktärsdrag och funktioner en sådan gemenskap kan tänkas ha, med målsättningen att synliggöra gemenskapens betydelse för kyrkans allmänna själavård. Den övergripande frågeställningen är: ”Hur kan en relationell ecklesiologi bidra till förståelsen av kyrkans allmänna själavård i vidare mening och av församlingsgemenskapen som en själavårdande miljö?”. Arbetsfrågorna berör församlingsgemenskapens plats inom kyrkans allmänna själavård, vad som kännetecknar en själavårdande församlingsgemenskap och i vilka avseenden gemenskapen kan utgöra en själavårdande miljö, samt vilken kyrkosyn och församlingsskultur som korrelerar med uppbyggnaden av själavårdande församlingsgemenskaper.</p> <p>Avhandlingen är en litteraturstudie med en deskriptiv och analyserande ansats. Eftersom avhandlingen berör ett ämne som har undersökts bara i begränsad utsträckning, finns det ur forskningssynpunkt ett egenvärde i att visa att ämnet finns till och lyfta fram det för vidare forskning.</p> <p>Ur ett relationellt perspektiv kan själavård på ett grundläggande plan sägas handla om hur människor möter varandra och visar omsorg om varandra. Den allmänna själavården hör till kyrkans och församlingens kontext och är något som sker i relationer mellan människor. Församlingsgemenskapen kan å sin sida förstås som en sådan relationsrik miljö där människor genom möten med varandra och genom sådana skeenden av själavård som gemenskapen ger rum för kan finna mening och livsmod samt helas, förändras, växa och mogna. Den relationella ecklesiologin erbjuder därmed ett perspektiv som visar att församlingsgemenskapen kan förstås som en sådan relationsrik gemenskap som kan tänkas erbjuda en själavårdande miljö, där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.</p> <p>Den analyserade litteraturen visar att en gemenskap som i sig bär på en själavårdande potential kännetecknas bland annat av mänsklig värme och en tillåtande atmosfär, rum för mångfald, autentiska relationer, en välkomnande attityd, inklusivitet och öppna relationsstrukturer samt av att gemenskapen erbjuder möjligheter till delaktighet av olika slag. Till de funktioner som utifrån den analyserade litteraturen kan tillskrivas en själavårdande gemenskap hör att den kan minska ensamhet, ge människor rum att dela livsfrågor, erbjuda medvandrarship, ge möjligheter till identifikation, kamratstöd och förändring, förmedla nåd och bidra till helande från skam, samt erbjuda människor uppgifter och roller som i sig har en själavårdande betydelse.</p> <p>Den relationella ecklesiologin kan därmed bidra till att belysa gemenskapens och relationernas betydelse för den själavård som sker i församlingens kontext, och synliggöra gemenskapens helande potential. Samtidigt kan den även bidra till att belysa hur en gemenskapsorienterad kyrkosyn och församlingsskultur kan tänkas främja uppbyggnaden av sådana gemenskaper som i sig kan erbjuda en helande miljö och där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.</p>	
Nyckelord: gemenskap, församlingsgemenskap, själavård, allmän själavård, relationer, relationell ecklesiologi	
Datum: 24.5.2022	Sidantal: 80

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställning	3
1.2. Metod och material	4
1.3. Närliggande forskning	6
1.4. Disposition	7
2. Gemenskap och själavård ur ett relationellt perspektiv	9
2.1. Treenigheten som grund för en relationell ecklesiologi	9
2.2. Gemenskap	11
2.2.1. En horisontell och vertikal gemenskap	12
2.2.2. Gemenskapens relationella karaktär	13
2.2.3. Ett nätverk av vänskapliga relationer	14
2.3. Själavård	15
2.3.1. Utvecklingstrender och riktningar inom själavården	17
2.3.2. Allmän och särskild själavård	20
2.3.3. Gemenskapen som en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck	22
2.4. Sammanfattning – gemenskapens plats inom själavården	24
3. Karaktärsdrag och funktioner hos en själavårdande gemenskap	26
3.1. Karaktärsdrag hos en själavårdande gemenskap	26
3.1.1. Mänsklig värme och en tillåtande atmosfär	26
3.1.2. Rum för mångfald	28
3.1.3. Sårbara människor	29
3.1.4. Autentiska relationer	30
3.1.5. Välkomnande och inklusivitet	31
3.1.6. Öppna relationsstrukturer	33
3.1.7. Delaktighet	34
3.1.8. Praktiska uppgifter och gemensamt ägarskap	36
3.1.9. Sammanfattning – karaktärsdrag hos en själavårdande gemenskap	38

3.2. Funktioner hos en själavårdande gemenskap	40
3.2.1. Minskad ensamhet	41
3.2.2. Rum att dela tro och tvivel.....	41
3.2.3. Medvandrarskap.....	43
3.2.4. Identifikation och kamratstöd	44
3.2.5. Möjligheter till förändring	45
3.2.6. Relationer som helar från skam	46
3.2.7. Gemenskapen som förmedlare av nåd	47
3.2.8. Uppgifternas och rollernas själavårdande betydelse.....	48
3.2.9. Sammanfattning – funktioner hos en själavårdande gemenskap	49
3.3. Olika typer av gemenskaper	52
3.3.1. Tillfälliga, lediga, stabila och slutna gemenskaper.....	53
3.3.2. Grupper av olika storlek	55
3.3.3. Sammanfattning – grupper av olika karaktär och storlek	56
4. Kyrkosyn och församlingskultur.....	61
4.1. Kyrkosyn och identitet	61
4.2. En gemenskapsorienterad församlingskultur	63
4.2.1. Terminologi – från lekfolk till lärjungar.....	64
4.2.2. Från ”de anställdas kyrka” till gemensamt ägarskap	65
4.2.3. Från en verksamhetsorienterad till en gemenskapsorienterad kyrka	68
4.3. Sammanfattning – kyrkosyn och församlingskultur	69
5. Sammanfattande slutsatser	71
Käll- och litteraturförteckning.....	78

1. Inledning

I min avhandling undersöker jag utifrån en relationell ecklesiologi församlingens plats inom kyrkans allmänna själavård och hur gemenskapen kan utgöra en helande och själavårdande miljö. Jag undersöker dels vad som kan tänkas karaktärisera en församlingsgemenskap som är själavårdande och dels i vilka avseenden den kan utgöra en miljö som i sig är helande för människor. Dessutom undersöker jag vilken kyrkosyn och församlingsskulturer som korrelerar med själavårdande församlingsgemenskaper. Det finns för närvarande inte mycket forskning inom detta område, det vill säga om vilken betydelse församlingsgemenskapen har som en själavårdande miljö eller om vilka egenskaper som kännetecknar en sådan gemenskap. Inte heller kyrkans allmänna själavård har i någon större omfattning belysts ur detta perspektiv. Det är därför motiverat att studera församlingsgemenskapen ur själavårdssynvinkel. I själavårdslitteraturen nämns det allmänt att församlingsgemenskapen är ett element som är av betydelse för kyrkans allmänna själavård, men det finns inte närmare beskrivningar av vad som kännetecknar en gemenskap som kan betraktas som helande, eller på vilka sätt den fyller sin funktion.

Den svenska teologen Sara Jakobsson Grip konstaterar i antologin *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*: ”Det är angeläget att företrädare för kyrkan reflekterar över och försöker lära sig mer om gemenskaper som bär på potentialen att växa, läka och bidra till att människor kan leva ett mer hoppfullt liv.”¹ Vidare framhåller hon: ”Helande och själavårdande gemenskaper är alltför dyrbara för att förbli anonyma.”² Målet med avhandlingen är att mot denna bakgrund bidra till att belysa det aktuella området närmare, det vill säga att undersöka hur församlingen kan utgöra en helande gemenskap och analysera vilken betydelse gemenskapen kan tänkas ha för kyrkans allmänna själavård.

Församlingsgemenskapens plats och betydelse har under de senaste åren i teologiskt avseende undersökts bland andra av de svenska teologerna Fredrik Modéus och Jan Eckerdal, som har strävat efter att synliggöra *kyrkans sociala kropp*, det vill säga den

¹ Sara Jakobsson Grip, ”Helande gemenskap: Relationell ecklesiologi för själavårdande gemenskap” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg (Stockholm: Verbum, 2018), 111.

² Jakobsson Grip, 130.

gemenskap som i praktiken utgör den synliga församlingen.³ Trots detta är det dock ofta inte församlingsgemenskapen eller de människor som hör till den som människors tankar i första hand går till när de tänker på kyrkan och församlingen, utan ofta är det organisationen eller de anställda som uppfattas representera kyrkan.⁴ Det finns således skäl att ytterligare uppmärksamma församlingsgemenskapens betydelse, särskilt när det gäller gemenskapens själavårdande dimension. Såsom Jakobsson Grip framhåller saknas nämligen fortfarande en uttalad teologi för den kontext och det sammanhang där kyrkans allmänna själavård utövas, det vill säga för församlingen som en helande gemenskap.⁵

Det är därmed motiverat att undersöka och ta reda på mer om sådana gemenskaper som kan tänkas erbjuda en miljö där människor kan uppleva helande, uppbyggelse och tillväxt. De helande och själavårdande gemenskaper som kyrkan och församlingarna erbjuder är för närvarande inte synliggjorda i någon högre grad. Ifall det emellertid inte finns en medvetenhet om vilken helande potential församlingsgemenskapen i sig bär på är det lätt hänt att denna resurs inte till fullo blir tagen i anspråk, och att det inte heller läggs särskilt fokus vid vikten av att bygga upp livskraftiga gemenskaper inom kyrkan.

Mina egna erfarenheter av olika slags församlingsgemenskaper har gett mig en inblick i vilken betydelse och potential gemenskapen kan ha när det gäller att erbjuda en miljö där människor kan bli mottagna och inkluderade i vänskapliga relationer, dela tro och tvivel samt helas och växa som människor. Medan jag skrev min avhandling råkade jag höra en predikan⁶ av den svenska pastorn Tomas Sjödin, som talade om Lukasevangeliets liknelse om fikonsträdet som inte bär frukt och som därför hotar att bli nerhugget.⁷ Men för att rädda trädet lägger trädgårdsmästaren ner arbete på att ta hand om det och bereder jorden runt det. Den poäng som Sjödin lyfter

³ Se bl.a. Fredrik Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan* och Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*.

⁴ Timo Pöyhönen, *Yhteisöjen kirkko* (Lojo, Karas-Sana, 2019), 15, 33.

⁵ Jakobsson Grip, 110.

⁶ Tomas Sjödin, "Andlig stress och andligt lugn", gudstjänst i Smyrnakyrkan i Göteborg 9.1.2022, <https://youtu.be/qoIk3Bpjkkc> (nedladdad 6.3.2022).

⁷ Lukasevangeliet 13:6-9: "En man hade ett fikonsträd planterat i sin vingård, och han kom för att se om det fanns frukt på det, men han fann ingen. Då sade han till sin trädgårdsmästare: I tre år har jag kommit och letat efter frukt på det här fikonsträdet men inte hittat någon. Hugg ner det! Varför skall det få suga ut jorden? Men trädgårdsmästaren svarade honom: Herre, låt det stå kvar även i år, tills jag har grävt omkring det och gödslat. Kanske bär det frukt nästa år."

fram i detta sammanhang är att det är jorden där trädet är planterat som avgör vilken frukt det kommer att bära. Den fråga som Sjödin uppmärksammar i sin predikan är i själva verket samma fråga som det handlar om i min avhandling: Hur kan församlingsgemenskapen utgöra en sådan jordmån där människor får bli helade, växa och bära frukt?

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna avhandling är att öppna ett perspektiv som belyser församlingen som en helande gemenskap, och utforska vilka karaktärsdrag och funktioner en sådan gemenskap kan tänkas ha, med målsättningen att synliggöra gemenskapens betydelse för kyrkans allmänna själavård. Den övergripande frågeställningen för min avhandling är: ”Hur kan en relationell ecklesiologi bidra till förståelsen av kyrkans allmänna själavård i vidare mening och av församlingsgemenskapen som en själavårdande miljö?”. För att söka svar på denna övergripande fråga använder jag mig av perspektiv i forskning som tangerar en relationell ecklesiologi. Mina arbetsfrågor är följande:

1. Vilken är församlingsgemenskapens plats inom kyrkans allmänna själavård?
2. Vad kännetecknar en själavårdande församlingsgemenskap?
3. I vilka avseenden kan församlingsgemenskapen utgöra en själavårdande miljö?
4. Vilken kyrkosyn och församlingkultur korrelerar med uppbyggnaden av själavårdande församlingsgemenskaper?

I min forskning utgår jag med andra ord från en relationell ecklesiologi, som baserar sig på den kristna läran om Guds treenighet och relationerna mellan de tre personerna i treenigheten. Utifrån detta perspektiv ses människan som skapad till Guds avbild och därmed som en relationell varelse ämnad att leva i relation till Gud och till medmänniskor. Enligt den relationella ecklesiologin ses även kyrkan till sitt väsen som relationell och som kallad att ge uttryck för relationer som återspeglar de kärleksfulla dynamiska relationerna mellan de tre personerna i treenigheten. Den relationella ecklesiologin erbjuder ett perspektiv som belyser gemenskapens och relationernas betydelse i teologiskt avseende, och utgör därmed en ändamålsenlig infallsvinkel för min forskning, där gemenskapen står i fokus.

För att söka svar på den övergripande frågeställningen och arbetsfrågorna undersöker jag inledningsvis hur kyrkans själavård och församlingens plats teologiskt kan förstås utifrån en relationell ecklesiologi. Därefter undersöker jag mer detaljerat vilka karaktärsdrag som kan tillskrivas en sådan gemenskap som kan tänkas erbjuda en helande miljö för människor, det vill säga vad som förutsätts för att gemenskapen ska kunna sägas vara själavårdande. Jag undersöker också vilka funktioner som kan tillskrivas en själavårdande församlingens gemenskap, det vill säga i vilka avseenden gemenskapen kan tänkas erbjuda rum bland annat för stöd, tröst, helande och tillväxt för människor, med andra ord utgöra en själavårdande gemenskap. Avslutningsvis analyserar jag vilken kyrkosyn och församlingens kultur som kan sägas korrelera med en kyrka som består av själavårdande församlingens gemenskaper, och som kan tänkas främja uppbyggnaden av sådana gemenskaper.

1.2. Metod och material

Min avhandling är en litteraturstudie där jag använder innehållsanalys som forskningsmetod. Ansatsen är deskriptiv och analyserande. Jag analyserar dels själavårdslitteratur och dels litteratur som berör den gudstjänstfirande församlingen, och beskriver vad som utifrån denna litteratur kan sägas om församlingens gemenskapens själavårdande karaktär och potential. Eftersom avhandlingen berör ett ämne som har undersökts bara i begränsad utsträckning, finns det ur forskningssynpunkt ett egenvärde i att redogöra för ämnet, och därigenom visa att ämnet finns till och även lyfta fram det för vidare forskning. Av denna anledning är en litteraturstudie en ändamålsenlig metod för en avhandling angående det aktuella temat.

Såsom det framgår av den övergripande frågeställningen för avhandlingen, som berör hur en relationell ecklesiologi kan bidra till förståelsen av kyrkans allmänna själavård och av församlingens gemenskapen som en själavårdande miljö, använder jag mig av en relationell ecklesiologi som infallsvinkel i avhandlingen. Jag undersöker därmed församlingens potential att utgöra en helande gemenskap ur relationell synvinkel, och litteraturen är därför vald och avgränsad utifrån detta perspektiv. De forskare, teologer och författare vars verk jag analyserar är med andra ord valda på grund av att dessa antingen explicit eller implicit utgår från eller tangerar en relationell ecklesio-

logi i sin framställning av kyrkans själavård och av församlingens betydelse och plats i teologiskt avseende.

När det gäller mina arbetsfrågor, som handlar om församlingens plats inom kyrkans allmänna själavård, vilka karaktärsdrag och funktioner som kan tillskrivas en församling som är själavårdande samt vilken kyrkosyn och församlingens kultur som korrelerar med en sådan gemenskap, riktar sig mitt intresse i första hand mot den evangelisk-lutherska kyrkans församlingar i Finland. Eftersom situationen i de lutherska kyrkorna i de nordiska länderna är mycket likartad, har jag som huvudsakliga källor för min forskning använt mig av litteratur av nordiska, främst finska och svenska, teologer och författare. Därför har jag med andra ord i huvudsak analyserat litteratur av sådana finska och svenska författare som har behandlat dels kyrkans allmänna själavård och dels den gudstjänstfirande församlingens plats och betydelse.

Bland de teologer som behandlar själavårdsfrågor har jag framför allt använt mig av den finska teologen, professorn och själavårdsläraren Paavo Kettunens och den svenska prästen, terapeuten och själavårdsläraren Cecilia Wadsteins litteratur. Dessa två hör till de teologer och författare som under senare tid har behandlat själavården ur ett perspektiv som lyfter fram den allmänna själavården, relationella aspekter och gemenskapens betydelse inom själavården. Bland Kettunens verk har jag använt mig av böckerna *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia* (2013), *Kätketty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä* (2011) och *Häpeästä hyväksyntään* (2014) samt artikeln ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa” som ingår i samlingsverket *Sielunhoidon teologia* (2021). För Cecilia Wadsteins del har jag använt mig av hennes bok *Själavård helt enkelt* (2013) och artikeln ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård” som ingår i antologin *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi* (2018).

Frågan om församlingens plats och betydelse har å sin sida behandlats av den finska teologen och prästen Timo Pöyhönen, som i Finland har arbetat med att bygga upp dynamiska gemenskaper i kyrkan. I Sverige har framför allt teologerna och biskoparna Fredrik Modéus och Martin Modéus behandlat gudstjänstgemenskapens plats och betydelse såväl på ett praktiskt plan som i teologiskt och ecklesio-

logiskt avseende. Både Fredrik Modéus och Martin Modéus har liksom Timo Pöyhönen erfarenheter av att själva vara med om att bygga upp livskraftiga församlingsgemenskaper. Av denna anledning är dessa teologers litteratur relevant för mitt forskningsområde. Timo Pöyhönen redogör för sin syn på gemenskaper och för sina erfarenheter av gemenskapsbygge i sitt verk *Yhteisöjen kirkko* (2019). Bland Fredrik Modéus verk har jag använt mig av *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet* (2005), *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan* (2010) och doktorsavhandlingen *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan* (2015). Bland Martin Modéus verk har jag använt mig av prästmötesavhandlingen *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit* (2008) samt *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten* (2013).

De ovan nämnda författarnas verk utgör de huvudsakliga källorna för min avhandling, men undersökningen bygger också på andra teologers tankar om församlingsgemenskapens karaktär och möjligheter att erbjuda en helande och själavårdande miljö. Framför allt har antologin *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi* (2018), som belyser kyrkans själavård ur olika aspekter, gett viktiga infallsvinklar och material för min forskning. Ur denna antologi har jag som källor framför allt använt teologen Sara Jakobsson Grips artikel ”Helande Gemenskap: Relationell ecklesiologi för själavårdande gemenskap” och religionspsykologen Mikael Lundmarks artikel ”Församlingen och rollerna: Rollteoretiska och ecklesiologiska aspekter på själavård och församling”. Därutöver har jag även använt mig av vissa utomnordiska författares litteratur som är relevant för min forskning.

1.3. Närliggande forskning

Det område som jag studerar i min avhandling har inte undersökts i någon större omfattning. Temat har uppmärksammats i vissa av artiklarna i den ovan nämnda antologin *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, där det även konstateras att det finns behov av en mer väl utarbetad relationell ecklesiologi och en närmare analys av församlingsgemenskapens själavårdande potential. Den närliggande forskningen utgörs dels av allmän själavårdslitteratur och dels av den forskning som under

de senaste åren har utförts angående församlingens och församlingssamfundets plats och ställning i teologiskt och ecklesiologiskt avseende.

Det sistnämnda temat har uppmärksamats bland andra av Fredrik Modéus i doktorsavhandlingen *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan* och av Jan Eckerdal i doktorsavhandlingen *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*. Även Andreas Holmbergs doktorsavhandling *Kyrka i nytt landskap: en studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan* tangerar det aktuella temat. Jonas Ideström har likaså behandlat frågor med en anknytning till avhandlingens tema rörande församlingssamfundets identitet bland annat i *Ikoniska kartor: att göra teologi i kyrkans vardag* och i sin doktorsavhandling *Lokal kyrklig identitet: en studie av implicit ecklesiologi med exemplet svenska kyrkan i Flemingsberg*. Det relationella synsättet på människan och hennes gudsförhållande samt gemenskapens självvårdande betydelse har å sin sida behandlats av Joonas Riikonen i doktorsavhandlingen *Relationaalinen minuus ja vastavuoroisuuteen luotu ihminen: häpeäteologiset konstruktio modernissa keskustelussa*.

Till de pro gradu-avhandlingar rörande självvård där närliggande frågor har undersökts vid Åbo Akademi under de senaste åren hör bland annat Anni Vaenerbergs avhandling *Älskad och accepterad – en kvalitativ studie av hur församlingens ungdomsarbete påverkar självkänslan* och Jussi Kinnunens avhandling *Ankomsten av Messy Church i Åbo Martins församling våren 2019: Spridning av en ekklesial innovation*. Piia Pienimäki har å sin sida belyst en annan fråga inom självvårdsområdet i sin avhandling *Förlåtelse tanken i självvårdslitteratur*. Det område som utgör temat för min avhandling har däremot inte specifikt undersökts i andra avhandlingar.

1.4. Disposition

I avhandlingen redogör jag i kapitel 2. *Gemenskap och självvård ur ett relationellt perspektiv* först för vad som avses med en relationell ecklesiologi. I samma kapitel undersöker jag hur de två centrala teman som jag fokuserar på i min avhandling, det vill säga gemenskap och självvård, kan förstås teologiskt, utifrån ett sådant relation-

ellt perspektiv som den relationella ecklesiologin tillhandahåller. Detta gör jag för att visa hur församlingsgemenskapen kan förstås som en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck. Här handlar det med andra ord om att besvara den första arbetsfrågan som gäller församlingsgemenskapens plats inom kyrkans allmänna själavård.

Därefter undersöker jag i kapitel 3. *Karaktärsdrag och funktioner hos en själavårdande gemenskap* på ett mer konkret och detaljerat plan vilken typ av karaktärsdrag gemenskapen förutsätts ha för att den ska kunna vara själavårdande, och vilka funktioner hos gemenskapen som gör att den kan erbjuda en helande och själavårdande miljö för människor. I detta kapitel söker jag alltså svar på de två följande arbetsfrågorna, som handlar om vad som kännetecknar en själavårdande församlingsgemenskap och i vilka avseenden församlingsgemenskapen kan utgöra en själavårdande miljö. Det är alltså fråga om att undersöka hur och i vilka avseenden församlingsgemenskapen har potentialen att erbjuda en miljö som i sig är själavårdande.

I kapitel 4. *Kyrkosyn och församlingskultur* analyserar jag hur kyrkosynen och församlingskulturen relaterar till etableringen av själavårdande och helande gemenskaper i kyrkan. Här söker jag med andra ord svar på den sista av mina fyra arbetsfrågor som berör vilken kyrkosyn och församlingskultur som korrelerar med uppbyggnaden av själavårdande församlingsgemenskaper. I kapitel 5. *Sammanfattande slutsatser* följer avslutningsvis en sammanfattning av svaren på den övergripande frågeställningen och på samtliga arbetsfrågor.

2. Gemenskap och själavård ur ett relationellt perspektiv

I avhandlingen undersöker jag församlingens plats och betydelse inom kyrkans allmänna själavård, så som den kan beskrivas utifrån en relationell ekklesiologi. Det är alltså fråga om ett perspektiv som belyser relationernas och gemenskapens teologiska plats och betydelse i själavårdsavseende. I detta kapitel redogör jag därför först för vad som avses med en relationell ekklesiologi. Därefter undersöker jag hur kyrkans själavård och församlingens gemenskap kan förstås ur ett relationellt perspektiv och hur gemenskapen kan ses som en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

2.1. Treenigheten som grund för en relationell ekklesiologi

När den kristna tron formulerades av kyrkofäderna i den tidiga kristna kyrkan och treenighetsläran utvecklades, slogs det fast att Gud är Fader, Son och Helig Ande. Gud är alltså enligt den kristna läran en enhet av tre separata gudomliga personer som står i relation till varandra.⁸ För att beskriva förhållandet mellan de tre personerna i treenigheten används det grekiska begreppet *perichoresis* (περιχώρησις). Den typ av relationer och interaktion som beskrivs med hjälp av begreppet *perichoresis* innebär att de tre personerna bibehåller sin specifika identitet samtidigt som varje person är delaktig i de andra två personernas liv.⁹ Det är fråga om ömsesidiga och nära gemenskapsrelationer mellan de tre personerna i treenigheten, där gemenskapen är så genomgripande att den förenar de tre personerna till en. I denna typ av gemenskap utgör enhet och diversitet inte varandras motsatser, utan i den kärleksfulla gemenskapen kommer den sanna individualiteten till sin rätt.¹⁰ Betydelsen av ordet *perichoresis* ligger nära *dansa omkring*, vilket ger en bild av att de tre personerna i treenigheten är engagerade i en dynamisk gudomlig dans, som beskriver de livfulla och kärleksfulla relationerna mellan dem. Läran om treenigheten innebär alltså att Gud till sitt väsen är relationell.¹¹

⁸ Alister E. McGrath, *Christian Theology, an introduction* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2017), 303–305.

⁹ McGrath, 305.

¹⁰ Denis Edwards, "The Church as Sacrament of Relationships" i *Denis Edwards in his own words: a selection of writings from 1976 to 2019*, red. Anthony Kain och Hilary Regan (Adelaide: ATF Theology, 2020), 255.

¹¹ Jakobsson Grip, 125–126.

Augustinus (354–430) hör till de kyrkofäder som bidrog till att utveckla läran om treenigheten. Augustinus beskriver treenigheten som en gemenskap där Anden är den del inom treenigheten som binder samman Fadern och Sonen genom kärlekens band.¹² Vidare framhåller Augustinus att Anden är Guds gåva till människor, som både binder samman människorna med Gud och skapar gemenskap mellan människor. Och eftersom Guds gåva måste reflektera givaren själv, måste också den gemenskap och de relationer som Anden skapar återspegla de relationer som förekommer inom treenigheten. Gud själv finns alltså enligt Augustinus redan närvarande i de relationer som Gud vill ge människan.¹³

Den katolska teologen Denis Edwards framhåller att Guds relationella karaktär innebär att också människan i egenskap av skapad varelse på ett fundamentalt plan är relationell, och avsedd att leva i relation såväl till andra människor som till de tre personerna i treenigheten.¹⁴ Utifrån detta teologiska perspektiv är människan enligt teologen Sara Jakobsson Grip med andra ord indragen och inkluderad i ”den gudomliga dansen” mellan de tre personerna i treenigheten. Den kärlek, närhet och vänskap som präglar dessa relationer utgör grunden också för de mellanmänniskliga relationerna.¹⁵ Edwards hänvisar i detta sammanhang till Johannesevangeliet 14:20, där Jesus säger ”Den dagen ska ni förstå att jag är i min Far, och att ni är i mig och jag i er.” Här konstateras det att Faderns och Sonens delaktighet i varandra också utsträcks att gälla lärjungarna, och därmed alla människor. Det är fråga om att människan blir inkluderad i den enhet och relation som finns mellan de olika personerna i treenigheten.¹⁶

Den relationella förståelsen av Gud och av att människan, som är skapad till Guds avbild, likaså är skapad att leva i relation till Gud och till andra människor, snarare än som ett isolerat själv, innebär enligt Edwards att också själva verkligheten på ett fundamentalt plan är relationell. Till kyrkans grundläggande uppdrag hör enligt honom därmed att visa på och ge uttryck för de gudomliga kärleksfulla relationer som finns i verklighetens kärna. Kyrkan blir själv budskapet om dessa relationer, genom

¹² McGrath, 312.

¹³ McGrath, 312.

¹⁴ Edwards, ”The Church as Sacrament of Relationships”, 259.

¹⁵ Jakobsson Grip, 126.

¹⁶ Edwards, ”The Church as Sacrament of Relationships”, 252.

att kyrkan till sitt väsen både *är* och ger uttryck för den gemenskap som har sitt ursprung i Gud och som inkluderar både Gud och människor.¹⁷

Treenighetsläran och den relationella förståelsen av Gud och kyrkan utgör grunden för den *relationella ecklesiologin*. Den relationella ecklesiologin belyser enligt Sara Jakobsson Grip att kyrkan till sitt väsen är relationell, och att den kärlek, närhet och vänskap som relationerna i *perichoresis* ger uttryck för kan betraktas som grund även för relationerna mellan Gud och människor samt människor emellan. ”Den gudomliga dansen” utgör med andra ord en bild för dynamiken i människors relation både till Gud och till medmänniskor. Den ömsesidighet och intimitet som präglar relationerna inom treenigheten inbjuds också människorna att vara delaktiga i. Den relationella ecklesiologin visar enligt Jakobsson Grip därmed att människan genom relationer och erfarenheter av vänskap även kan erfara Gud.¹⁸

Den relationella ecklesiologin erbjuder således ett perspektiv som är relevant när det gäller att undersöka på vilka sätt församlingsgemenskapen kan vara en plats där människor får ingå i sådana nätverk av relationer som avspeglar relationerna inom treenigheten, och hur en sådan gemenskap kan utgöra en plats för helande, uppbyggnad och tillväxt. Nedan i detta kapitel undersöker jag därmed utifrån en relationell ecklesiologi hur dels gemenskapen och dels själavården kan förstås ur ett relationellt perspektiv, där fokus inte ligger vid någon specifik verksamhet, utan där forskningsobjektet utgörs av gemenskapens betydelse som en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

2.2. Gemenskap

Begreppet gemenskap saknar vedertagen definition. Jag ger därför inledningsvis en kortfattad beskrivning av vad som utmärker den gemenskap inom kyrkan som står i fokus för denna avhandling.

¹⁷ Edwards, ”The Church as Sacrament of Relationships”, 258–259.

¹⁸ Jakobsson Grip, 125–126.

Gemenskapstematiken har uppmärksamrats redan i den tidiga kyrkans bekännelser. Exempelvis i den apostoliska trosbekännelsen beskrivs kyrkan som ”de heligas gemenskap”, *communio sanctorum*. I luthersk tradition finns en grundläggande definition av vad som avses med kyrkan i Augsburgska bekännelsen, där det konstateras att kyrkan är de heligas samfund, *congregatio sanctorum*.¹⁹ Det är fråga om en klassisk definition av kyrkan, som reformatörerna omfattade, och som visar att gemenskapen återfinns i kärnan av den lutherska läran om kyrkan. Kyrkan kan som de heligas gemenskap förstås dels som den osynliga världsvida kyrkan, som omfattar alla Jesu efterföljare, och dels som den gemenskap av kristna som samlas i en lokalförsamling. Den osynliga kyrkan blir synlig uttryckligen i den gemenskap som samlas på lokalplanet.²⁰ I fokus för min avhandling står alltså denna gemenskap av människor som på det lokala planet kan sägas förkroppsliga kyrkan.

2.2.1. En horisontell och vertikal gemenskap

Som en nytestamentlig grund för den kristna gemenskapen anför Fredrik Modéus Jesu ord i Matteusevangeliet 18:20: ”där två eller tre är samlade i mitt namn är jag mitt ibland dem”. Modéus framhåller att detta bibelord enligt flera teologer, däribland några av de tidiga kyrkofäderna, exempelvis Ignatius av Antiochia och Tertullianus, kan förstås som ett ”kyrkogrundande” bibelord, vilket kan anses beskriva kyrkan i dess urform. Där två eller tre är samlade i Kristi namn anses Kristi närvaro genom Andens kraft konstituera en gemenskap mellan dem som har församlats.²¹

Det som karakteriserar denna gemenskap är enligt Modéus att den är både vertikal och horisontell. Det är alltså fråga om dels en vertikal gemenskap mellan Gud och människor och dels en horisontell gemenskap människor emellan. Den vertikala gemenskapen utgörs av människans delaktighet i treenighetens gemenskap, vilken även utgör grunden för den horisontella mellanmänskliga gemenskapen.²² Också Timo Pöyhönen framhåller att ”de heligas gemenskap” hänvisar dels till gemenskapen med

¹⁹ Fredrik Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan* (Stockholm: Verbum, 2015), 350.

²⁰ Pöyhönen, 34–35.

²¹ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 351–352.

²² Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 352–353.

det heliga, det vill säga med Gud, och dels till den inbördes gemenskapen mellan människor. Gemenskapen omfattar därmed både vertikala och horisontella relationer.²³ Det kännetecknande för den kristna gemenskap som det handlar om i denna avhandling är med andra ord att gemenskapen, till skillnad från enbart mellanmänniskliga gemenskaper, har både en vertikal och en horisontell dimension.

2.2.2. Gemenskapens relationella karaktär

Fredrik Modéus har i sin doktorsavhandling *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan* valt att definiera gemenskap som ”deltagandet i ett meningsskapande relationellt sammanhang”.²⁴ Av denna definition framgår det dels att gemenskapen utgör ett relationellt sammanhang, alltså har med relationer att göra, och dels att gemenskapen innefattar en meningsskapande dimension.²⁵ Denna definition av gemenskap är ändamålsenlig att utgå från också då församlingen utifrån en relationell ecklesiologi studeras som en helande och själavårdande gemenskap. Den meningsskapande dimensionen av gemenskapen har i detta sammanhang att göra med ett delat kristet tros- och normsystem eller ett gemensamt existentiellt sökande.

Den relationella dimensionen kan å sin sida snarast belysas med det engelskspråkiga begreppet *fellowship*, som beskriver kamratliga eller vänskapliga relationer. *Fellowship* är det ord som i engelskspråkiga bibelöversättningar används för att beskriva gemenskapen mellan lärjungarna i den första kristna församlingen.²⁶ I Apostlagärningarna 2:42 beskrivs livet i den första kristna församlingen enligt följande: ”De höll troget fast vid apostlarnas lära och gemenskapen, vid brödsbrytelsen och bönerna.” För gemenskapen används här det grekiska ordet *koinonia* (κοινωνία), på engelska alltså *fellowship*, det vill säga en gemenskap av kamratlig eller vänskaplig karaktär. Den gemenskap som det handlar om i avhandlingen har alltså å ena sidan en

²³ Pöyhönen, 34.

²⁴ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 17.

²⁵ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 17.

²⁶ Se Apostlagärningarna 2:42 i New International Version: ”They devoted themselves to the apostles’ teaching and to fellowship, to the breaking of bread and to prayer.”

meningsskapande dimension och kan å andra sidan sägas bestå av sådana relationer av vänskaplig karaktär som det närmare redogörs för nedan.

2.2.3. Ett nätverk av vänskapliga relationer

Cecilia Wadstein hör till dem som beskriver gemenskapen utifrån vänskapliga relationer. I sitt resonemang utgår hon från Jesu ord i Johannesevangeliet 15:15, där Jesus i sitt avskedstal till sina lärjungar säger: ”Jag kallar er inte längre tjänare, för tjänaren vet inte vad hans herre gör. Jag kallar er vänner, för jag har låtit er veta allt som jag hört av min Far.”²⁷ Då Wadstein utgår från vänskapen som kännetecknande såväl för människors relation till Jesus som för deras inbördes relationer innebär det enligt henne att relationerna i den kristna gemenskapen präglas exempelvis av omtanke, ömsesidighet, solidaritet och ett vänligt och respektfullt bemötande, där människor vill varandra väl och ger varandra rum att vara som de är.²⁸ Det är fråga om en gemenskap där människor delar både sårbarhet och styrka, och där vänskapen är tongivande för människors förhållningssätt till varandra.²⁹

Wadstein betonar emellertid att den typ av vänskap som den kristna gemenskapen bygger på inte i första hand konstitueras av känslor, utan av att det är Kristus som bjuder in människor till en nära vänrelation och till att leva i en gemenskap präglad av vänskap. Vänskapen och gemenskapen i en kristen församling är enligt Wadstein således både en gåva från Kristus och ett aktivt val från människans sida. Att visa en annan människa värme och vänlighet kan bygga på känslor, men samtidigt är det alltid också fråga om ett val. Det är fråga om att välja att välkomna andra in i gemenskapen, ge dem uppmärksamhet och bemöta dem med empati och respekt, enligt Wadstein kort sagt att ”vilja att någon annan ska få bli till”.³⁰ Också Timo Pöyhönen jämför församlingsgemenskapen med de relationer som finns i en öppen vänkrets. Han beskriver församlingen som en relationsrik gemenskap av människor som sam-

²⁷ Cecilia Wadstein, ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Idestrom och Gunilla Löf Edberg (Stockholm: Verbum, 2018), 197–200.

²⁸ Wadstein, ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård”, 200.

²⁹ Wadstein, ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård”, 220.

³⁰ Wadstein, ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård”, 200–201.

las kring altaret och sedan tillsammans övar sig på att följa Jesus och visa kärlek till varandra.³¹

När det gäller att karaktärisera församlingsgemenskapen utifrån vänskapliga relationer framhåller Sara Jakobsson Grip, såsom det konstaterades ovan i samband med redogörelsen för den relationella ecklesiologin, att den närhet och vänskap som präglar relationerna mellan de tre personerna i treenigheten kan anses vara mönsterbildande också för de relationer och den gemenskap som människan är avsedd att leva i.³² I denna avhandling handlar det med andra ord om en sådan gemenskap av vertikal och horisontell karaktär som utifrån en relationell ecklesiologi förstås vara avsedd att ge rum för den typ av nära relationer av vänskaplig prägel som ytterst har sitt ursprung i Gud och i Guds treeniga natur.

2.3. Själavård

Det finns ingen vedertagen eller tydligt avgränsad definition av vad själavård är eller av vad själavården omfattar. Jag undersöker i detta sammanhang hur själavård kan ses ur ett perspektiv som lyfter fram de relationella aspekterna och synliggör den kristna gemenskapens och varje människas roll i sammanhanget.

Paavo Kettunen betonar att det kan vara en fördel att själavården inte förstås utifrån någon fastslagen definition, som kan vara begränsande och ställa upp hinder för den flexibilitet som hör till själavårdens karaktär. Själavård är enligt Kettunen något som hör till kyrkans väsen och som i vidsträckt bemärkelse omfattar all kyrkans omsorg om människan som baserar sig på kyrkans verklighetsuppfattning och på en kristen människosyn.³³ Det är fråga om att bemöta människors livsfrågor, som berör allt mellan födelse och död, lidandets problem, människans värde, identitet och relationer, samt meningen med människans existens. Den kristna själavården utövas alltså inom kyrkan och på grundval av dess värdegrund och människosyn.³⁴

³¹ Pöyhönen, 20.

³² Jakobsson Grip, 125–126.

³³ Paavo Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia* (Helsingfors: Kirjapaja, 2013), 16–17.

³⁴ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 15.

Som teologisk grund för själavården hänvisar Paavo Kettunen till samma ”kyrko- grundande” bibelord som nämndes ovan. Det handlar om Jesu ord i Matteusevan- geliet 18:20, där Jesus säger: ”där två eller tre är samlade i mitt namn är jag mitt ibland dem”. Då detta ses som utgångspunkten för den kristna själavårdens självförståelse, innebär det enligt Kettunen att man i den kristna kyrkan räknar med att också Gud är närvarande vid de själavårdande möten som sker mellan människor. Själavården ut- övas i en kyrklig kontext, och den sker i anslutning till den transcendenta verklighet som överskrider gränserna för den fysiska verklighet som människan lever i. Både den som söker själavård och den som tillhandahåller själavård har enligt den kristna kyrkans tro rätt att förvänta sig och räkna med Guds verklighet och Guds närvaro i det själavårdande mötet.³⁵ Också Cecilia Wadstein hänvisar till Jesu ord om att han är mitt ibland dem som är samlade i hans namn, och framhåller att den kristna själa- vården till sitt väsen kan beskrivas som trinitarisk, vilket innebär att Gud, som enligt kristendomen ses som människans skapare, befriare och livgivare, är verksam i det själavårdande mötet.³⁶

För att visa vad kristen själavård handlar om hänvisar Kettunen dessutom till Paulus ord i 2 Korintierbrevet 1:24: ”Det är inte så att vi vill råda över er tro, nej, vi vill hjälpa er till glädje – i tron står ni fasta.”. I själavården är det alltså inte fråga om en hierarkisk konstellation eller om maktutövning, där någon människa står över en annan, utan det är fråga om relationer som kan beskrivas som *medvandrarship*, där människor hjälper varandra att finna glädje och livsmod.³⁷ Parallellt med glädje och lust rymmer livet också ensamhet och smärta, som människor behöver dela med varandra. Enligt Cecilia Wadstein hör det till själavårdens viktigaste uppgifter att ”förmedla hopp och tröst så att vi människor orkar leva, och när tiden till sist är inne, vågar dö”.³⁸ I samband med själavården aktualiseras människans alla livsfrågor, och i själavården handlar det om att förmedla sådan tröst som inte förnekar eller förmins- kar människans känslor, smärta eller svårigheter. Den tröst som själavården erbjuder är förankrad i det kristna hoppet, som enligt Wadstein hör samman med Guds och

³⁵ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 21.

³⁶ Cecilia Wadstein, *Själavård helt enkelt* (Stockholm: Verbum, 2013), 48.

³⁷ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 22.

³⁸ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 13, 15.

medmänniskors närvaro i människans liv precis så som det ser ut, med allt det rymmer av både mörker och glädje.³⁹

Wadstein betonar att själavården grundar sig på ett lyssnande förhållningssätt, där man genom lyssnandet kan förmedla tröst, hopp och mod till en medmänniska, och tillsammans urskilja Guds närvaro. Det är enligt henne varje kristen människas kallelse att vara Guds medarbetare i sitt vardagsliv genom att lyssna, trösta, uppmuntra och ingjuta livsmod i en annan människa.⁴⁰ Själavård innebär därmed enligt Wadstein på det mest grundläggande planet helt enkelt att visa omsorg om en annan människa, och ofta händer det att människor fungerar som själavårdare för varandra utan att ens veta om det. Kristen själavård kan enligt henne i all sin enkelhet handla om att människor möts ansikte mot ansikte och i mötet upptäcker mer såväl om sig själva och varandra som av Gud.⁴¹

2.3.1. Utvecklingstrender och riktningar inom själavården

Såsom det konstaterades ovan möter man inom själavården människans alla livsfrågor och existentiella frågor. Fram till mitten av det förra seklet låg emellertid tyngdpunkten inom själavården i hög grad vid människans synd och skuld. Inom den *kerygmatiska* själavården, som var dominerande fram till denna tid, är målet att konfidenten ska komma till insikt om sin synd och ta emot Guds förlåtelse, så att konfidentens gudsförhållande ska upprättas.⁴² *Kerygma* betyder budskap, och syftet med den kerygmatiska själavården är att förmedla det kristna budskapet, dvs. Guds ord, till en enskild konfident. Man utgår från teologin och tillämpar den på den enskilda människan och hennes situation.⁴³ Människans lidande uppfattas främst vara en konsekvens av problem i hennes gudsförhållande, och därför präglas den kerygmatiska själavården av en teologi som betonar människans synd och skuld inför Gud samt hennes behov av förlåtelse.⁴⁴

³⁹ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 12–13, och ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård”, 201–202.

⁴⁰ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 20–21.

⁴¹ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 21.

⁴² Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 24–25.

⁴³ Berit Okkenhaug, *Själavård, en grundbok*, översättning: Melinda Hoelstad (Örebro: Libris, 2004), 30.

⁴⁴ Paavo Kettunen, ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa” i *Sielunhoidon teologia*, red. Isto Peltomäki, Suvi-Maria Saarelainen och Joonas Salminen (Helsingfors: Kirjapaja, 2021), 96.

Inom den *pastoralpsykologiska* förståelsen av själavård, som började utvecklas under den senare halvan av förra seklet, började man däremot betona att själavårdens syfte är att bemöta människor på ett helhetsinriktat och konfidentcentrerat sätt. Man började ta hänsyn till människans livssituation, eventuella traumatiska erfarenheter, relationsproblem och annat som påverkar livet. Man förstod att människor i högre grad kämpar med känslor av tomhet och avsaknad av mening och sammanhang än med frågor anknutna till synd och skuld.⁴⁵ Inom den *konfidentcentrerade* själavården ligger vikten vid att skapa en sådan trygg relation och godkännande atmosfär där konfidenten tillsammans med själavårdaren kan utforska sina upplevelser och känslor. Konfidentens berättelse står i fokus, liksom det empatiska och inlevelsefulla lyssnandet.⁴⁶

I slutet av det förra seklet började det emellertid riktas kritik också mot den pastoralpsykologiskt inriktade själavården, bland annat för att den enskilda själavård som utövats i kyrkorna i alltför hög grad fokuserat på människors känslomässiga kriser och konflikter, och i viss mån fått karaktären av en terapimetod bland många andra. Den pastoralpsykologiska själavården har också kritiserats för att i alltför hög grad vara påverkad av individualismen. Allt ljus har riktats mot individen, medan man har glömt bort att människan alltid också hör hemma i ett sammanhang.⁴⁷ Därför behövs, såsom Cecilia Wadstein framhåller, en *kontextuell* förståelse av själavården, som visar att församlingen utgör den kontext eller det sammanhang där själavården utövas. Hon betonar att själavården inte är en lösryckt praxis, som utövas av enskilda själavårdare och där någon har makt att hjälpa medan någon annan enbart är mottagare. Själavården är sammanflätad med den sociala och sakramentala gemenskap som utgör livet i församlingen, och den genomsyrar enligt Wadstein församlingens liv i dess helhet.⁴⁸

⁴⁵ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 25–26.

⁴⁶ Okkenhaug, 32–33.

⁴⁷ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 28.

⁴⁸ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 28–29.

Från betoning av synd och skuld till fokus också på skam

En fråga som har uppmärksammats inom själavården först på senare tid är människans skam. Medan synden och skulden har stått i fokus, har skammen förbisetts ända fram till slutet av det förra seklet, då man också inom teologin började uppmärksamma skamproblematiken. Skammen kan emellertid enligt Paavo Kettunen sägas vara något som påverkar människans liv i lika stor utsträckning som frågor med anknytning till synd och skuld, trots att den länge varit bortglömd i kyrkan och i den teologiska traditionen.⁴⁹ Att skilja skuld och skam från varandra och identifiera skam kan dock vara utmanande såväl för konfidenten som för själavårdaren. Den som bär på skam är ofta inte själv medveten om att det är skammen som är hennes problem. Skammen kan nämligen ta sig uttryck på många olika sätt, exempelvis i att en människa har mindervärdes känslor eller problem med självbilden och känner att hon inte duger eller räcker till.⁵⁰

I detta sammanhang finns det inte utrymme för en djupare framställning rörande skammens karaktär, rötter eller uttryck, men det kan kortfattat konstateras att många forskare, bland andra psykoanalytikerna Pentti Ikonen och Eero Rechard som Paavo Kettunen refererar till, hävdar att skammens rötter finns i den tidiga anknytningen, då spädbarnet blir avvisat i sina strävanden efter växelverkan med sin förälder.⁵¹ Barnets självbild och upplevelse av vem det är bygger på huruvida föräldern med sin blick och respons kan ge barnet tillräckligt god bekräftelse då barnet söker kontakt och behöver få sina grundläggande behov tillfredsställda. Då barnet tillitsfullt strävar efter kontakt med sin förälder men inte blir bemött, känner barnet besvikelse och skam över sin svikna förväntan och kommer på ett grundläggande plan att uppleva sig själv som ”fel”. Då det förväntade gensvaret uteblir uppfattar barnet att avvisandet gäller hela barnet som person, vilket ger upphov till en fundamental upplevelse av skam. Det är denna typ av besvikelser i strävan efter godkännande växelverkan som enligt Kettunen ligger till grund för skammen.⁵²

⁴⁹ Paavo Kettunen, *Kätkeyty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä* (Helsingfors: Kirjapaja, 2011), 384 och ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmat”, 97–98.

⁵⁰ Kettunen, ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmat”, 98–99.

⁵¹ Paavo Kettunen, *Häpeästä hyväksyntään* (Helsingfors: Kirjapaja, 2014), 18–19.

⁵² Kettunen, ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmat”, 99–100 och *Häpeästä hyväksyntään*, 18–19.

Skammen har alltså att göra med vem människan upplever sig vara, i motsats till synden och skulden som berör människans handlande. Medan den människa som bär på skuld frågar sig vad hon har gjort, är den grundläggande frågan för den som bär på skam: ”Duger jag?”.⁵³ Den som bär på skam blir därför inte hjälpt med samma redskap som används för att bemöta synd och skuld, det vill säga syndabekännelse, bikt och förlåtelse. Kettunen hävdar att helande för den som bär på skam istället kan finnas tillgängligt i relationer och växelverkan med andra. I och med att skam uppkommer till följd av brister i relationer kan också helande enligt honom finnas tillgängligt på ett relationellt plan, i relationer som erbjuder nya ersättande erfarenheter av godkännande istället för avvisande. Svaret på skamproblematiken ligger enligt Kettunen således i att en människa får uppleva villkorslöst godkännande, genom relationer där hon bli välkomnad och mottagen som den hon är.⁵⁴

2.3.2. Allmän och särskild själavård

Såväl inom den katolska kyrkan som i de protestantiska kyrkorna använder man sig av begreppen *allmän själavård* och *särskild själavård* för att beskriva själavårdsfältet som helhet. Med den allmänna själavården avses enligt Kettunen allt det själavårdande arbete i kyrkan där man visar omsorg om medmänniskor.⁵⁵ Den allmänna själavården innefattar såväl förkunnelse, gudstjänstliv och undervisning som all annan verksamhet i församlingarna. Med den särskilda själavården avses däremot å ena sidan de själavårdssamtal där själavårdare möter enskilda konfidenter, och å andra sidan de särskilda själavårdsformer som har utvecklats inom olika sektorer, såsom sjukhussjälavården, familjerådgivningen och fängelsesjälavården.⁵⁶

I de protestantiska kyrkorna har dock förståelsen av vad själavård är i hög grad blivit begränsad till den särskilda själavården, och själavård uppfattas i första hand som enskilda själavårdssamtal, medan kyrkans allmänna själavård har fått en mer undanskymd roll.⁵⁷ Ifall förståelsen av själavård begränsas till enskilda själavårdssamtal

⁵³ Kettunen, ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa”, 101.

⁵⁴ Kettunen, ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa”, 104–105, och *Kätkeyty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä*, 100, 407.

⁵⁵ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 18.

⁵⁶ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 18.

⁵⁷ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 18.

och till den själavård som bedrivs av anställda ämbetsbärare inom de särskilda själavårdsformerna, uppfattas emellertid själavård som något betydligt snävare än vad den allmänna själavården omfattar. Enligt vad som beskrivits ovan kan den allmänna själavården dels förstås som något som hör till varje kristen människas kallelse och dels som något som hela kyrkan bär ansvar för. Teologen och forskaren Antti Raunio hör till dem som lyfter fram själva kyrkans pastorala karaktär och framhåller att det enligt den kristna tron är Guds kärlek som förmedlas då kyrkan, det vill säga de heligas gemenskap, förmedlar förlåtelse, tröst, stöd och hjälp till människor.⁵⁸ Guds nåd och kärlek förmedlas alltså via kyrkan och via de människor som hör till den. Enligt Raunio är det därmed kyrkan som helhet som är det redskap som Gud använder för att konkret bära ut nåd, tröst och frälsning till världen. Detta innebär samtidigt att kyrkans pastorala uppgift och den allmänna själavården inte kan ses bara som en verksamhetssektor bland många andra i kyrkan, utan ger uttryck för vad kyrkan till sitt väsen är.⁵⁹

Kyrkans själavård kan enligt själavårdsläraren Russell Burck förstås så att församlingen utgör den primära nivån för själavården.⁶⁰ På denna nivå handlar själavården om människors inbördes omsorg om varandra och om att människor delar livet med varandra. Följande nivå utgörs av de särskilda själavården och av de enskilda själavårdssamtal som tillhandahålls av ämbetsbärare och utbildat lekfolk. Därutöver finns ytterligare psykoterapeuter med pastoralpsykologiskt kunnande, som erbjuder specifik hjälp då det behövs. På den mest grundläggande nivån utövas själavården enligt Burck emellertid inom församlingsgemenskapen, där människor hjälper och stöder varandra på många olika sätt och där det finns ett omfattande nätverk av relationer som i sig kan bidra till helande och uppbyggelse.⁶¹

⁵⁸ Antti Raunio, ”Keskinäinen lohdutus – pastoraalisuus kirkkoa määrittävänä piirteenä” i *Sielunhoidon teologia*, red. Isto Peltomäki, Suvi-Maria Saarelainen och Joonas Salminen (Helsingfors: Kirjapaja, 2021), 54.

⁵⁹ Raunio, 54.

⁶⁰ Russell Burck, ”Pastoral Care and the People of God”, *Pastoral Psychology*, vol. 30 (1982): 144.

⁶¹ Burck, 144.

2.3.3. Gemenskapen som en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck

Såsom det konstaterades ovan, hör den kristna själavården till kyrkans kontext. Detta innebär att själavården i själva verket förutsätter att det finns en församling, eftersom den utövas i dess gemenskap.⁶² Teologen Sven-Erik Brodd beskriver i sin artikel i antologin *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi* själavård som ”en praktik som blir synlig i relationer mellan människor och mellan människor och Gud. Den kristna församlingen erbjuder inte bara en ram för själavården, den utövar den genom personer och gemenskaper. Själavården är något som alltid pågår i kyrkorna.”⁶³ Vidare beskriver han själavården som det ”landskap i vilket enskilda människor möter varandra och den treenige Guden och där de stöder och bär varandra och tar emot och delar Guds gåvor.”⁶⁴ Här framträder den kristna församlingen och församlingsgemenskapen som den plats där själavården utövas. Beskrivningen tydliggör också den relationella aspekten, det vill säga att församlingen utövar själavård genom människor och gemenskaper, och att själavård är något som sker i relationer mellan människor och – enligt kristen tro – mellan människor och Gud.

Den allmänna själavården kan också sägas handla om att kyrkan skapar utrymmen för själavårdande möten. Teologen Jonas Ideström beskriver hur dessa utrymmen ingår i vävar av relationer. Utifrån en relationell förståelse av Gud och verkligheten är också människan skapad till en relationell varelse, och Gud själv är den som skapar utrymmen där människan får finnas till och formas.⁶⁵ Församlingsgemenskapen kan enligt Ideström erbjuda ett utrymme för själavårdande möten, där människan kan ”se på sig själv och sitt sammanhang som värdefullt och som en viktig del i Guds skapelseväv”.⁶⁶ De möten och relationer som uppkommer inom gemenskapen kan göra att människor upplever sig vara delaktiga i ett större meningsskapande sammanhang, som väcker tro och hopp, och gemenskapen kan därmed vara själavårdande.⁶⁷

⁶² Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 149.

⁶³ Sven-Erik Brodd, ”Själavård och ecklesiologi: Några teman och internationella utblickar” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg (Stockholm: Verbum, 2018), 21.

⁶⁴ Brodd, 24.

⁶⁵ Jonas Ideström, ”Själavårdande möten i en väv av relationer: Ecklesiologiska reflektioner om själavård och kyrka” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg (Stockholm: Verbum, 2018), 94.

⁶⁶ Ideström, 98.

⁶⁷ Ideström, 92.

Sara Jakobsson Grip beskriver å sin sida en konkret situation i en församling där hon fick bevittna ett sådant *skeende av själavård* som åskådliggör både kyrkans allmänna själavård och den själavårdande och helande potential som en relationsrik församlingsgemenskap bär på.⁶⁸ Hon beskriver en situation där en grupp människor vid kyrkkaffet samlades till ett samtal om predikan, och där atmosfären präglades av värme, vänskap och medkänsla. En sörjande man som hade kommit till kyrkan för första gången blev indragen i gruppens gemenskap, där det fanns en vänskap som i detta sammanhang blev synliggjord, och relationer som var själavårdande. Man tog sig an mannen, berättade om sina egna upplevelser av förluster och sorg och delade erfarenheter av att bygga upp sitt liv på nytt. Det var enligt Jakobsson Grips beskrivning fråga om en gemenskap ”där tröstandet, lyssnandet och helandet stod i centrum och där den sörjande mannen erbjöds en plats”.⁶⁹

Församlingsgemenskapen kan därmed vara en plats som erbjuder rum för helande och själavårdande möten och relationer, men såsom bland andra Jonas Ideström framhåller präglas inte alla gemenskaper i realiteten av nära och vänskapliga relationer.⁷⁰ Paavo Kettunen betonar att god gemenskap stöder, helar och stimulerar människor, men att en dålig gemenskap kan vara direkt destruktiv för individen.⁷¹ För att församlingen ska kunna erbjuda en själavårdande miljö ställs det således vissa krav på gemenskapen. Bland annat bör gemenskapen enligt Kettunen präglas av öppenhet, mångfald och delaktighet, och en själavårdande gemenskap karaktäriseras enligt honom också av en atmosfär av nåd och frihet samt av att människor uppmuntras till frimodighet.⁷²

I sådana fall där församlingsgemenskapen motsvarar vissa kriterier som kan sägas karaktärisera en själavårdande gemenskap, finns det därmed enligt Kettunen förutsättningar för människor att uppleva helande då de blir delaktiga i gemenskapen. Det viktiga i sammanhanget är då inte vilken typ av verksamhet det handlar om, utan det väsentliga är att gemenskapen erbjuder en miljö som erbjuder möjligheter till helande

⁶⁸ Jakobsson Grip, 109.

⁶⁹ Jakobsson Grip, 109.

⁷⁰ Ideström, 94.

⁷¹ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 149.

⁷² Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 150.

och tillväxt. Här är det alltså inte fråga om själavård som utövas genom särskilda åtgärder, utan det är fråga om att gemenskapen i sig är själavårdande och helande.⁷³

2.4. Sammanfattning - gemenskapens plats inom själavården

När det gäller att besvara den första arbetsfrågan, ”*Vilken är församlingsgemenskapens plats inom kyrkans allmänna själavård?*”, är det på grundval av det som anförts ovan möjligt att sammanfattningsvis konstatera att församlingsgemenskapen i teologiskt avseende kan förstås som en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck. Utifrån en relationell ecklesiologi, som baserar sig på läran om Guds treeniga natur och relationerna inom treenigheten som mönsterbildande för kyrkans relationella väsen, kan församlingsgemenskapen ses som ett mångdimensionellt nätverk av relationer med vänskaplig prägel, av både vertikal och horisontell karaktär. Dessa relationer möjliggör å sin sida sådana själavårdande möten och *skeenden av själavård* inom gemenskapen som gör att gemenskapen kan erbjuda en helande och själavårdande miljö.

Kyrkans allmänna själavård kan å sin sida ur relationell synvinkel förstås som all den omsorg som människor visar varandra i kyrkan. Alla sådana möten där människor blir sedda, lyssnade till, tröstade, uppmuntrade och fyllda med livsmod kan betraktas som själavårdande. Dessa möten sker i relationer mellan människor, och i församlingsgemenskapen får människor möjlighet att bli delaktiga i sådana nära och vänskapliga relationer där denna typ av möten kan äga rum. En relationsrik församlingsgemenskap kan därmed utgöra en miljö som bär på potentialen att erbjuda en plats för helande, uppbyggelse och tillväxt för människor, vilket med andra ord innebär att församlingsgemenskapen kan vara en plats där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

I avhandlingen handlar det således om gemenskap och själavård sedd ur detta perspektiv. Det handlar om sådana själavårdande möten och *skeenden av själavård* som kan uppkomma i samband med all den interaktion som förekommer i den kristna gemenskapen i en församling. Det kan vara fråga om relationer och gemenskap som

⁷³ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 150–151.

uppkommer exempelvis i samband med gudstjänster, konfirmandundervisning, gruppverksamhet och samlingar av olika slag, i körer, vid kyrkkaffestunder och i samband med olika evenemang, kort sagt överallt där människor kommer i kontakt med varandra. I följande kapitel undersöker jag mer detaljerat vilka karaktärsdrag denna gemenskap kan förutsättas ha för att den ska kunna utgöra en plats som främjar helande och tillväxt bland människor, och vilka självvårdande funktioner gemenskapen kan tänkas ha.

3. Karaktärsdrag och funktioner hos en själavårdande gemenskap

Med utgångspunkt i det som ovan konstaterats om själavård och om församlingsgemenskapen som en plats där kyrkans allmänna själavård kan tänkas äga rum, undersöker jag i detta kapitel vad som utifrån en relationell ecklesiologi skulle kunna sägas känneteckna en gemenskap som är själavårdande och vilka funktioner den kan tänkas ha. Först undersöker jag alltså vilken typ av karaktärsdrag gemenskapen bör ha för att kunna erbjuda en helande och själavårdande miljö. Därefter undersöker jag i vilka avseenden församlingsgemenskapen kan tänkas ge rum för den typ av själavårdande möten och *skeenden av själavård* som beskrevs ovan. Det är fråga om skeenden där människor kan bli inkluderade i nätverk av relationer som ger möjlighet att dela liv och livsfrågor med varandra och erfara tröst, uppmuntran, helande och tillväxt. Sedan analyserar jag avslutningsvis hur gemenskapens förutsättningar att erbjuda en själavårdande miljö påverkas av faktorer anknutna till gruppens öppenhet och varaktighet samt till gruppstorleken.

3.1. Karaktärsdrag hos en själavårdande gemenskap

Nedan undersöker jag på grundval av den analyserade litteraturen vad som utifrån en relationell ecklesiologi skulle kunna sägas känneteckna en sådan församlingsgemenskap som kan erbjuda en själavårdande miljö för människor. Det är alltså fråga om vissa förutsättningar som bör föreligga för att gemenskapen i praktiken ska kunna tänkas utgöra en helande och själavårdande miljö, där människor får uppleva godkännande och tillhörighet, där relationer byggs upp och där gemenskapen ger rum för människor att helas, växa och mogna.

3.1.1. Mänsklig värme och en tillåtande atmosfär

Enligt Martin Modéus är ett av de grundläggande karaktärsdragen hos en god gemenskap helt enkelt mänsklig värme.⁷⁴ Med mänsklig värme avses att människor

⁷⁴ Martin Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit* (Stockholm: Verbum, 2008), 178.

bemöter varandra med vänlighet och att alla blir välkomnade in i församlingssamfundet, sedda och bemötta. Det viktiga är enligt Modéus inte *vad* människor gör tillsammans i gemenskapen, utan det viktiga är *hur* saker görs, med andra ord på vilket sätt människor relaterar till varandra inom gemenskapen och *är* människor tillsammans. På den mest grundläggande nivån är det fråga om ögonkontakt, handslag och leenden, och om en atmosfär som präglas av välkomnande och gästfrihet.⁷⁵ Modéus framhåller dessutom att den mänskliga värmen i den kristna gemenskapen på ett teologiskt plan även kan ses som ett konkret uttryck för Guds kärlek.⁷⁶

Atmosfären i församlingssamfundet är likaså av stor betydelse för hur gemenskapen upplevs. Såsom bland andra Fredrik Modéus framhåller är en kristen gemenskap inte en åsiktsgemenskap, utan en gemenskap där människor tror och tänker olika om många frågor, och där det också är tillåtet att uttrycka olika åsikter. Oenighet kan enligt Modéus vara ett friskhetstecken som visar att det finns rum för olikhet inom gemenskapen.⁷⁷ Det måste finnas rum att dela tro och tvivel i gemenskapen, att ställa frågor, undra och söka sig fram tillsammans. Allt måste få rum i församlingssamfundet och kyrkan, som enligt Fredrik Modéus måste vara ”jordens ärligaste plats”.⁷⁸

Eftersom gemenskapen är tänkt att erbjuda rum för samtal om allt som hör till det mänskliga livet och om hur livet kan se ut, är det enligt Fredrik Modéus även viktigt att gemenskapen präglas av en sådan god, öppen och tillitsfull atmosfär som gör att människor på allvar vill och vågar dela livet med varandra.⁷⁹ Som han uttrycker det i boken *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, är det fråga om en gemenskap ”där man är till för varandra, låter sitt liv påverkas och omformas av andra och bidrar till medmänniskans tillväxt och mognad.”⁸⁰ En sådan församlingssamfundet erbjuder en miljö där människor trivs och känner sig hemma, och kan vara sig själva fullt ut. I en god och nära gemenskap kan man både ha roligt till-

⁷⁵ Modéus: *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 178–181.

⁷⁶ Modéus: *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 181.

⁷⁷ Fredrik Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet* (Stockholm: Verbum, 2005), 153.

⁷⁸ Fredrik Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan* (Stockholm: Verbum, 2010), 221.

⁷⁹ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 80.

⁸⁰ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 145.

sammans och dela sådant som är svårt. I gemenskapen bär man enligt Modéus varandras bördor men kan också skratta både med varandra och åt sig själv.⁸¹

3.1.2. Rum för mångfald

Församlingsgemenskapen kännetecknas vidare av att den är en gemenskap som består av unika människor, och i det relationsbygge som sker inom församlingsgemenskapen utgår man enligt Martin Modéus från individerna och från deras rätt att vara sig själva.⁸² Utgångspunkten för församlingsgemenskapen är enligt Modéus därmed alltid att människors olikheter, personligheter och olika gåvor bejakas. Det är enligt honom en förlust för gemenskapen, relationerna och interaktionen varje gång någon inte kan eller vågar bli synlig eller göra sig hörd i gemenskapen.⁸³ I församlingsgemenskapen kan den radikala mångfalden enligt Modéus ses som ett värde i sig. Målet är inte att skapa en gemenskap som består av likadana eller likasinnade människor utan att skapa rum för en gemenskap av unika individer, där människor har något att tillföra gemenskapen uttryckligen med sin olikhet.⁸⁴

Det krävs emellertid att man aktivt skapar rum för mångfald och olikhet inom gemenskapen, eftersom det finns en sociologisk lagbundenhet som gör att tillhörigheten till en grupp alltid i sig medför en viss likriktning bland dem som hör till gruppen. Timo Pöyhönen konstaterar att detta också gäller församlingsgemenskapen, och att de som hör till gemenskapen tenderar att bli mer lika varandra. I en församlingsgemenskap delar människor samma värde- och normsystem, och enligt Pöyhönen uppstår lätt såväl konformitetskrav som en osynlig gräns mellan dem som hör till gruppen och dem som är utanför.⁸⁵ Martin Modéus framhåller att det är kännetecknande för sekter att det finns en stark förväntan på hur människor förväntas vara och uppträda. Han betonar att det i sekter är gruppen som utgör grunden för gemenskapen,

⁸¹ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 153.

⁸² Martin Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten* (Stockholm: Verbum, 2013), 240.

⁸³ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 239–240.

⁸⁴ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 122, 181 och *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 238.

⁸⁵ Pöyhönen, 86–87.

medan det i en öppen församlingssamfund därefter är de unika individerna som utgör grunden för gemenskapsbygget.⁸⁶

Eftersom gruppdynamiken alltså medför ett tryck mot likriktning, även i öppna gemenskaper, krävs det en medvetenhet om detta. Pöyhönen beskriver den kristna gemenskapen som en gemenskap där det i grunden finns bara en förenande faktor, nämligen Kristus, och att det inte ska finnas några krav på konformitet mellan dem som hör till gemenskapen utan att hela den mänskliga mångfalden ska få komma till sin rätt.⁸⁷ Det är enligt Martin Modéus därmed viktigt att gemenskapen präglas av en atmosfär där det finns genuint utrymme för olikhet. Ingen ska behöva förstå sig eller känna ett behov av att förändras på något sätt för att passa in, utan den kristna gemenskapen bör bejaka människors olikhet och olika personligheter.⁸⁸

3.1.3. Sårbara människor

Fredrik Modéus framhåller att gemenskapen i en församling består av människor som delar liv med varandra, gör sig synliga för varandra och bidrar till gemenskapen med sina olika gåvor. Bland alla de gåvor som människor bidrar med till gemenskapen betonar Modéus den gåva som han kallar *svaghetsgåvan*, det vill säga människors beredskap att visa sig som de är och dela sin svaghet med varandra.⁸⁹ Det är med andra ord om att visa sårbarhet som det handlar om. Den kristna församlingssamfund bör enligt Modéus vara en plats där människor får visa sig svaga och ofullkomliga, och där människor tillåts leva också med sina bristfälligt läkta sår. Ur relationellt perspektiv är styrkan med svaghetsgåvan enligt Modéus att det är den gåva som förenar människor och skapar närhet mellan dem. När svagheten ges rum synliggörs människors beroende både av Gud och av varandra.⁹⁰

Dessutom visar Fredrik Modéus att svaghetsgåvan också utgör en förutsättning för att många andra gåvor ska kunna tas i bruk och träda i funktion i gemenskapen. Det

⁸⁶ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 240.

⁸⁷ Pöyhönen, 87.

⁸⁸ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 238–240.

⁸⁹ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 148

⁹⁰ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 148 och *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 123.

finns områden i människors liv där de längtar efter helande, tröst och befrielse, men för att detta ska möjliggöras krävs det enligt honom att man vågar visa svaghet.⁹¹ Modéus skriver i sin bok *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*:

Svaghetsgåvan öppnar för andra nådens gåvor. Om någon ska kunna trösta så behövs det någon som vågar visa att han är ledsen. Om undervisandets gåva ska komma till sin rätt så behövs den ärliga nyfikenhet som bara växer fram när man känner sig trygg. Och om förbönens gåva ska kunna komma till uttryck så måste vi våga berätta om det som är tungt i livet som vi behöver förbön för. Svaghetsgåvan lägger grunden för ett församlingsklimat där insidan blir viktigare än utsidan. Fasadkristendomen utmanas.⁹²

Också Timo Pöyhönen betonar vikten av att utmana fasadkristendomen. Den som i församlingens gemenskapen vågar visa sig i all sin mänsklighet och utan att förställa sig tar enligt Pöyhönen alltid en risk för avvisande. Men om inte människor vågar bli synliga för varandra förblir relationerna inom gemenskapen enligt honom ytliga, och gemenskapen saknar äkthet och djup. Äkthet hör emellertid enligt Pöyhönen till de viktigaste kännetecknen på en god gemenskap, och församlingen bör därför enligt honom vara en plats där nåden blir verklig genom att människor bemöts med värme och godkännande då de vågar visa sig som de är.⁹³

3.1.4. Autentiska relationer

Autenticitet är ur ett relationellt perspektiv viktig inte bara när det gäller de människor som hör till församlingens gemenskapen utan också när det gäller relationerna mellan dem som hör till gemenskapen. Fredrik Modéus konstaterar att människor instinktivt reagerar mot det som är konstlat, medan äkta möten är något som människor längtar efter.⁹⁴ Där människor är frikostiga med den svaghetsgåva som beskrivits

⁹¹ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 149, se även Wadstein, ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård”, 208.

⁹² Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 149.

⁹³ Pöyhönen, 84–85.

⁹⁴ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 73.

ovan skapas enligt Modéus rum för sådana genuina möten som berör och för autentiska relationer mellan människor.⁹⁵

När det gäller gemenskapens karaktär framhåller Martin Modéus också att det är viktigt att ha en förståelse för att det i kyrkan handlar om en ofullkomlig gemenskap som består av ofullkomliga människor. Målet är inte att skapa en konfliktfri gemenskap, utan att ge rum för verkliga relationer mellan verkliga människor.⁹⁶ Bibeln beskriver detta genom en bild av att den skatt som den kristna församlingen förvaltar är en skatt som är lagd i lerkärl.⁹⁷ Detta åskådliggör enligt Modéus att det är fråga om en gemenskap där bristfälliga människor i samverkan och dialog med varandra tillsammans söker sig fram till vad det är att vara människa och kristen. Där det finns liv och relationer finns det också konflikter som utmanar till växande och kreativitet.⁹⁸

Även om man kunde föreställa sig att en god gemenskap skulle vara konfliktfri, påpekar Timo Pöyhönen att avsaknaden av kontroverser i själva verket kan vara ett tecken på otrygghet eller bristande engagemang hos människor. Det finns därmed enligt honom skäl att välkomna både konstruktiva konflikter och kritik, eftersom dessa vittnar om att gemenskapen är viktig för människor och visar att de vill vara med och påverka den. Pöyhönen framhåller att konstruktiv kritik kan ses som en gåva till gemenskapen. För att gemenskapen ska kunna utvecklas och eventuella missförhållanden åtgärdas behöver gemenskapen således präglas av en atmosfär där människor vågar och vill ta saker till tals.⁹⁹

3.1.5. Välkomnande och inklusivitet

Själavård handlar enligt Cecilia Wadstein på ett grundläggande plan om hur människor möter varandra. Det är enligt henne fråga om hur en människa blir bemött på ett sådant sätt att hon upplever att hon är välkomnad och viktig.¹⁰⁰ För att gemenskapen ska upplevas som öppen för dem som närmar sig den är det därmed av stor betydelse

⁹⁵ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 73, 123.

⁹⁶ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 114.

⁹⁷ 2 Korintierbrevet 4:7 ”Men denna skatt har vi i lerkärl, för att den väldiga kraften ska vara Guds och inte komma från oss.”

⁹⁸ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 114.

⁹⁹ Pöyhönen, 90–91.

¹⁰⁰ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 17.

att varje ny besökare blir sedd och välkomnad. Fredrik Modéus uttrycker det i boken *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan* så här: ”En blick, en gest eller en fråga kan betyda så mycket. Att mötas av ett tilltal kan förändra en dag. Att känna sig mottagen kan förändra ett liv.”¹⁰¹

Detta sker dock inte nödvändigtvis automatiskt, och Timo Pöyhönen betonar att det behövs en medveten satsning på att varje ny människa ska bli mottagen och känna sig sedd och välkomnad.¹⁰² Människor bildar sig mycket snabbt ett första intryck av gemenskapen, vilket kan bli avgörande för om de väljer att komma tillbaka eller inte. Mottagandet kan alltså ur ett relationellt perspektiv sägas ha en mycket stor betydelse, och kan väga tyngre än själva innehållet i det evenemang som det handlar om. Pöyhönen konstaterar följaktligen att det är viktigt att det finns en medveten strävan efter och ett system för att välkomna människor och göra det så lätt som möjligt för dem att bli bekanta med andra.¹⁰³

För att gemenskapen inte ska upplevas som utestängande, utan som öppen mot människor som ännu inte hör till den, krävs det också enligt Fredrik Modéus både en medvetenhet om välkommandets betydelse och faktiska åtgärder för att se till att nya alltid välkomnas in i gemenskapen.¹⁰⁴ Att bli välkomnad och mottagen i den kristna gemenskapen kan dessutom, så som Sara Jakobsson Grip beskriver, på ett djupare plan även vittna om att människan blir välkomnad och mottagen av Gud.¹⁰⁵ Välkommandet är således ur detta perspektiv av grundläggande betydelse för en kristen gemenskap. Teologen Runar Eldebo skriver i sin bok *Tillbaka till församlingen*: ”Vi tror att a och o är en i allt välkomnande attityd i allt vad vi är och försöker att göra som gudstjänstfirande församling.”¹⁰⁶

Eldebo framhåller också vikten av att allt som sker inom församlingsgemenskapen genomsyras av en inklusiv attityd, så att ingen av någon som helst anledning känner sig exkluderad.¹⁰⁷ Detta gäller allt från välkomnande till ordval, språk och verbala formuleringar i olika sammanhang. ”Religiöst språk” bör enligt honom undvikas i

¹⁰¹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 10.

¹⁰² Pöyhönen, 63.

¹⁰³ Pöyhönen, 63.

¹⁰⁴ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 63.

¹⁰⁵ Jakobsson Grip, 116.

¹⁰⁶ Runar Eldebo, *Tillbaka till församlingen* (Örebro: Libris, 2015), 61.

¹⁰⁷ Eldebo, 58.

sådana situationer där särskilda religiösa termer inte uttryckligen är motiverade, och då religiösa termer används bör deras betydelse öppnas upp.¹⁰⁸ Vidare ska ingen enligt Eldebo presenteras bara med förnamn, och samtalen ska inte handla om sådana interna angelägenheter som gör att någon känner sig utestängd. Dessutom framhåller han att det inklusiva tilltalet ska omfatta människor i olika åldrar. Exempelvis finns det skäl att uppmärksamma barn i sådana sammanhang där de är närvarande. Ingenting av allt det som sker eller sägs i församlingsgemenskapen ska alltså enligt Eldebo göra att någon som valt att komma till en samling, en gudstjänst eller ett evenemang känner sig exkluderad.¹⁰⁹

3.1.6. Öppna relationsstrukturer

När det gäller öppenhet och inklusivitet är det enligt Martin Modéus också viktigt att relationsstrukturerna inom församlingsgemenskapen är så öppna att det verkligen finns rum för nya människor att bli delaktiga i gemenskapen, och bli vänner med dem som redan hör till gruppen.¹¹⁰ Han betonar att det krävs en medvetenhet även om detta, så att inte gemenskapen sluter sig i det skede då det redan har uppkommit en god gemenskap mellan ett visst antal människor. Då det finns en grupp människor som redan känner varandra väl kan det enligt Modéus vara svårt för nya att bli inkluderade, och han poängterar att framför allt sådana informella gemenskapskretsar som uppstår inom en större grupp kan vara mycket slutna.¹¹¹

Fredrik Modéus framhåller att det behövs kontinuerlig reflektion över vilka strukturer som kan skapa slutenhet och göra det svårt för människor att komma in i gemenskapen. För att medvetandegöra saken och förebygga slutenhet behöver frågan enligt honom explicit uppmärksammas, och han hävdar att det krävs målmedvetet arbete för att identifiera utestängande mekanismer.¹¹² Han konstaterar vidare att relationsarbetet i själva verket bör betraktas som det allra viktigaste arbetet i en församling. Vilken typ av aktiviteter eller verksamheter som ordnas i församlingen är

¹⁰⁸ Eldebo, 58–59.

¹⁰⁹ Eldebo, 58.

¹¹⁰ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 182–183.

¹¹¹ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 183.

¹¹² Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 153.

enligt honom av underordnad betydelse i förhållande till arbetet med relationerna mellan människor.¹¹³

Dessutom är det enligt Martin Modéus viktigt att gemenskapen är öppen också i den meningen att det finns rum för människor att välja i vilken mån de vill vara delaktiga, så att människors gränser respekteras och de själva får välja i vilken takt de vill engagera sig i gemenskapen. Alla ska bli sedda och välkomnade in i gemenskapen, men ingen ska uppleva ett tvång eller en outtalad förväntan på att vara delaktig på ett sätt som personen i fråga inte känner sig bekväm med.¹¹⁴

3.1.7. Delaktighet

Det finns ett nära samband mellan gemenskap och delaktighet. Delaktighet uppkommer enligt Martin Modéus då individen och gruppen möts på ett sätt som gör att en människa upplever att hon blir mottagen som den hon är samt bejakad och behövd som en del av gemenskapen. Upplevelsen av delaktighet är enligt Modéus subjektiv, och delaktighet kan upplevas på många olika sätt och i många olika avseenden.¹¹⁵ Nedan beskriver jag kortfattat några aspekter av delaktigheten som Martin Modéus för gudstjänstens del uppmärksammar i boken *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten* och som kan sägas vara relevanta för församlingens gemenskapen i stort.¹¹⁶

Respekt delaktighet innebär att varje människa ges rum att själv definiera vem hon är och blir respekterad som en unik individ, som den hon vill vara. Detta innebär att det i gemenskapen finns plats, både fysiskt och mentalt, för varje människa att vara delaktig i kollektivet som hon är, samtidigt som hon själv visar respekt för andra människor och för deras behov.¹¹⁷ *Perspektiv delaktighet* handlar om att livets grundperspektiv får rum i gemenskapen, så att gemenskapen är förenlig med det som var och en känner igen som ett gott liv. Gemenskapen ger därmed inte rum exempelvis för

¹¹³ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 145.

¹¹⁴ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 180–181.

¹¹⁵ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 248.

¹¹⁶ Även Fredrik Modéus uppmärksammar motsvarande aspekter av delaktigheten i sin bok *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*.

¹¹⁷ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 250–252.

förtryckande strukturer, konformitetssträvanden eller språkbruk som stöder ett hierarkiskt tänkesätt.¹¹⁸ *Maktdelaktighet* innebär å sin sida att människor som är delaktiga i ett relationellt sammanhang även bör ha möjlighet att påverka gemenskapen. Gemenskapen behöver därmed ge rum för dess medlemmar att bli hörda och våga uttala sig om saker.¹¹⁹

Representativ delaktighet främjar och synliggör mångfalden. Det är fråga om att de som agerar i synliga roller i gemenskapen representerar en mångfald exempelvis när det gäller ålder, kön och social bakgrund. Då olika slags människor synligt är representerade i olika uppgifter, stärks känslan av att människor får vara precis de som de är. Bred representativitet stöder tanken om att olikheten är ett värde i sig, och mångfalden gör att människor känner sig välkomnade som de är.¹²⁰ Också Fredrik Modéus framhåller att en brokig mångfald gör att fler känner igen sig. Det är därmed en fördel om exempelvis människor med olika stilar får synliga uppgifter bland annat i samband med gudstjänster. Ifall en specifik klädkod uppfattas som normgivande i gemenskapen gör det nämligen att somliga kommer att känna sig utanför, annorlunda eller ”fel” i sammanhanget. En uniform klädkod är dessutom ett uttryck för avindividualisering och bör därför undvikas.¹²¹

Praktisk delaktighet innebär att människor deltar på ett praktiskt plan och bär ansvar för olika uppgifter. Den praktiska delaktigheten har flera positiva konsekvenser, bland annat att den som bär ansvar för en konkret uppgift i högre grad uppfattar sig själv som engagerad i och ansvarig för gemenskapen. Den praktiska delaktigheten främjar därmed ägarperspektivet bland dem som är delaktiga i gemenskapen. Samtidigt gör den praktiska delaktigheten också att människor blir synliga för varandra då de ansvarar för olika uppgifter, vilket leder till att relationerna mellan dem stärks.¹²² Eftersom den praktiska delaktigheten är ett mer omfattande tema undersöker jag nedan närmare vissa centrala frågor som hänför sig till den.

¹¹⁸ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 255.

¹¹⁹ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 257.

¹²⁰ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 258–259.

¹²¹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 97.

¹²² Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 260–261.

3.1.8. Praktiska uppgifter och gemensamt ägarskap

Såsom det konstaterades ovan är människors praktiska delaktighet i gemenskapen förenad med flera positiva aspekter. Till det viktigaste som sker i och med den praktiska delaktigheten hör enligt både Martin Modéus och Fredrik Modéus att människor förflyttas från att vara åskådare till att vara engagerade som aktörer i gemenskapen, och kommer att uppleva ett större ägarskap för den.¹²³ Vidare konstaterar Fredrik Modéus att den praktiska delaktigheten fördjupar människors förståelse för det som de är delaktiga i.¹²⁴ Han beskriver detta på följande sätt: ”*Det man hör glömmes man. Det man ser kommer man ihåg. Men det man gör förstår man.*”¹²⁵

Somliga människor kan också behöva ett yttre skäl exempelvis för att delta i en gudstjänst. För den som behöver någon typ av förevändning för eller orsak till att vara delaktig i församlingsgemenskapen kan enligt Fredrik Modéus därmed en specifik uppgift fungera som ett gott skäl till deltagande och en väg in i gemenskapen på ett sådant sätt som gör att människan inte längre är bara en tillfällig besökare.¹²⁶ Goda möjligheter till praktisk delaktighet i gudstjänsten erbjuds enligt honom exempelvis genom de gudstjänstgrupper som finns i många församlingar, där människor ges plats att medverka som aktörer i olika uppgifter.¹²⁷ Modéus konstaterar att det finns många som väntar på att bli tillfrågade och tagna i anspråk för en uppgift som de upplever som meningsfull.¹²⁸ Cecilia Wadstein framhåller å sin sida att det dessutom kan vara helande och uppbyggande för en människa att anförtros en uppgift. Att en människa blir sedd, får ett förtroende och blir tagen i anspråk som den hon är, med sina styrkor och svagheter, har en själavårdande verkan.¹²⁹ Att bli tillfrågad förmedlar enligt Wadstein samtidigt ett budskap om att människan ses som betydelsefull och att hennes insats är viktig för gemenskapen.¹³⁰

¹²³ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 99, och Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 260.

¹²⁴ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 99.

¹²⁵ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan* 100.

¹²⁶ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 118–119.

¹²⁷ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 100.

¹²⁸ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 118–119.

¹²⁹ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 21–22.

¹³⁰ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 21–22, se även Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 118–119.

Enligt Fredrik Modéus är det en fördel om församlingsgemenskapen kan erbjuda uppgifter av olika karaktär, eftersom människor har olika gåvor och preferenser. Det behövs också uppgifter som lämpar sig för människor i olika åldrar.¹³¹ Varje människa behöver enligt Modéus ges rum att vara delaktig i uppgifter som känns meningsfulla och passande för henne, samtidigt som det även bör vara lätt att få pröva på nya uppgifter, vilket gör att människor får möjlighet att lära sig nya saker och växa inom nya områden.¹³² Både Fredrik Modéus och Timo Pöyhönen betonar att det utöver de förhandsdefinierade rollerna och uppgifterna också behövs utrymme för människors egen kreativitet, och en uppmuntran av människors egna initiativ. Det behövs bemyndigande för människor att använda sig av sina gåvor på sådana sätt som de längtar efter och känner sig kallade till. Människor bör enligt dem få ta plats med sin personlighet och passion och bidra på sätt som är förenliga med deras kallelse och längtan.¹³³ Praktisk delaktighet handlar alltså enligt Pöyhönen inte i första hand om att människor rekryteras till uppgifter för att se till att verksamheten löper, utan det handlar om att se delaktigheten som ett uttryck för att livet i församlingen levs i en gemenskap där var och en har något att bidra med.¹³⁴

När det gäller delaktighet betonar Paavo Kettunen å sin sida att det är viktigt att utgångspunkten är att all delaktighet bygger på frivillighet. Det är enligt honom viktigt att det framgår att en kristen människas liv eller rätt till sin plats i gemenskapen inte bygger på prestationer av något slag. Han konstaterar att detta är av betydelse särskilt eftersom det avviker från normen i det omgivande västerländska prestationsinriktade samhället, där människans ställning i många avseenden bestäms utifrån hennes prestationer.¹³⁵ Här kan kyrkan utgöra en motkultur som istället representerar en kristen människosyn, som bygger på att människans grundläggande värde och identitet ligger i vem hon *är*, inte i vad hon *gör*. För att församlingsgemenskapen ska vara själavårdande bör den enligt Kettunen vara tydligt förankrad i denna människosyn, där människans rätt att finnas till inte bygger på görande utan på varande.¹³⁶ Att församlingen är en varandets gemenskap står enligt Kettunen dock inte i motsats till att människor i gemenskapen är verksamma på olika sätt och ansvarar för olika uppgif-

¹³¹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 99.

¹³² Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 99.

¹³³ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 200–202, och Pöyhönen, 134–135.

¹³⁴ Pöyhönen, 58, 137.

¹³⁵ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 152.

¹³⁶ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 152–153.

ter. Tvärtom ser han varandet som grunden för all aktivitet. Han betonar att utgångspunkten för en själavårdande gemenskap, som består av ömsesidiga relationer, lyssnande och empati, och där människor vill ge sitt bidrag till gemenskapen, är att människor upplever att de blir villkorslöst välkomnade med i gemenskapen.¹³⁷

3.1.9. Sammanfattning – karaktärsdrag hos en själavårdande gemenskap

Ovan har jag undersökt vad som utifrån en relationell ecklesiologi skulle kunna sägas karaktärisera en gemenskap som kan utgöra en helande och själavårdande miljö för människor, det vill säga sökt svar på den andra arbetsfrågan som lyder: ”*Vad kännetecknar en själavårdande församlingsgemenskap?*”. Även om det i detta sammanhang inte kan vara fråga om en uttömmande beskrivning, visar den analyserade litteraturen att det finnas vissa karaktärsdrag som skulle kunna sägas känneteckna en sådan själavårdande gemenskap där människor får uppleva godkännande och tillhörighet, där relationer byggs upp och där gemenskapen möjliggör helande och tillväxt.

Det som kan sägas karaktärisera en själavårdande gemenskap är för det första att den präglas av mänsklig värme och en tillåtande atmosfär. När gemenskapen studeras ur ett relationellt perspektiv visar det sig att det viktigaste inte är *vad* människor gör tillsammans, utan *hur* saker görs, och att människor bemöter varandra med värme och respekt. Det är kort sagt fråga om att människor i gemenskapen på olika sätt visar att de vill varandra väl. Ur själavårdssynvinkel får den mänskliga värmen dessutom en djupare dimension i och med att bemötandet i församlingsgemenskapen även kan upplevas som ett konkret uttryck för Guds kärlek.

Ett annat kännetecken på en själavårdande gemenskap kan sägas vara att gemenskapen genuint ger rum för mångfald. Varje människa tillåts vara delaktig som den unika individ hon är, och radikal mångfald betraktas som ett värde i sig. Eftersom grupp-tillhörighet emellertid i sig alltid medför ett tryck mot konformitet, behöver gemenskapen slå vakt om mångfalden och öppenheten, och aktivt motarbeta konformitetskrav och tänkesätt där gemenskapen har en skarp gräns och människor delas upp i kategorier av ”innanför” och ”utanför”.

¹³⁷ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 153.

Vidare kan en själavårdande gemenskap sägas bestå av människor som visar sårbarhet. Det är fråga om att människor vill och vågar bli synliga som de är. I gemenskapen försöker man då inte dölja det som är trasigt vare sig hos människor eller i relationerna mellan dem. Ur ett relationellt perspektiv är det viktigt att människor vågar visa sårbarhet, eftersom det är beredskapen att visa sig sårbar som kan sägas binda samman människor med varandra, skapa närhet mellan människor och fördjupa och stärka relationerna mellan dem. När människor vågar visa sin svaghet synliggörs dessutom deras beroende både av Gud och av varandra, vilket skapar förutsättningar för en fördjupning såväl av gudsrelationen som av relationerna människor emellan.

Ur ett relationellt och själavårdande perspektiv kan det dessutom sägas vara viktigt att gemenskapen bygger på autentiska relationer. Det behövs en förståelse för att församlingsgemenskapen är en ofullkomlig gemenskap, där det på ett grundläggande plan är fråga om att ofullkomliga människor tillsammans söker sig fram till vad det är att vara människa och kristen. Där det finns liv och relationer finns det också konflikter som utmanar till växande och kreativitet, och en gemenskap som präglas av en ärlig atmosfär och där problem hanteras konstruktivt kan främja växande och mognad hos dem som är delaktiga i den.

Till de karaktärsdrag som kan tillskrivas en själavårdande gemenskap hör också att det läggs vikt vid välkomnande och inklusivitet samt vid att relationsstrukturerna är öppna. För att gemenskapen ska upplevas som öppen krävs det att varje ny besökare blir sedd och välkomnad. Det bör även vara lätt för människor att bli bekanta med varandra. Eftersom detta dock inte nödvändigtvis sker automatiskt, behövs medvetna satsningar på välkomnande och relationsbygge. En församlingsgemenskap som kan sägas erbjuda en själavårdande miljö kännetecknas också av en alltigenom inklusiv attityd, såväl när det gäller språkbruk och tilltal som när det gäller att motverka slutna informella relationsstrukturer.

Till kännetecknen på en själavårdande gemenskap kan även sägas höra att den ger rum för delaktighet i olika avseenden. *Respekt delaktighet* innebär att var och en blir respekterad som den hon är, medan *perspektivdelaktighet* handlar om livets grundperspektiv och om att gemenskapen är förenlig med det som kännetecknar ett gott

liv. *Maktdelaktighet* innebär att de som är delaktiga i gemenskapen ska ha möjlighet att bli hörda och påverka den, och *representativ delaktighet* skapar rum för mångfald då olika slags människor synligt är representerade i olika uppgifter. *Praktisk delaktighet* handlar å sin sida om att människor bemyndigas att åta sig olika roller och uppgifter i gemenskapen.

Till det viktigaste som kan sägas ske då människor upplever delaktighet i gemenskapen, exempelvis genom att bära ansvar för någon typ av uppgifter, hör att människor förflyttas från att vara åskådare till att vara aktörer i gemenskapen, och därmed upplever ett större ägarskap för den. När det gäller att bygga relationer och gemenskap är detta av betydelse, eftersom den som upplever tillhörighet och ägarskap också kommer att bära ett större ansvar för såväl gemenskapen som för de människor som hör till den. Samtidigt gör delaktigheten också att människor i högre grad blir synliga för varandra, vilket leder till att relationerna mellan dem stärks. Människor som upplever delaktighet och ägarskap kommer därmed att bidra till att bygga sådana relationsrika gemenskaper som bär på en själavårdande potential.

3.2. Funktioner hos en själavårdande gemenskap

Avsnittet ovan handlade om vad som utifrån en relationell ecklesiologi skulle kunna sägas karaktärisera en själavårdande gemenskap, och i detta avsnitt öppnar jag motsvarande perspektiv på vilka helande funktioner som utifrån den analyserade litteraturen skulle kunna tillskrivas en själavårdande gemenskap. Det är alltså fråga om att undersöka i vilka avseenden gemenskapen kan tänkas utgöra en sådan själavårdande miljö som erbjuder rum för helande och tillväxt för människor. Eftersom jag i avhandlingen inte har gett själavården några snäva gränser, utan utgångspunkten är att kyrkans allmänna själavård kan anses omfatta allt som främjar människans välmående och tillväxt och som stärker människors relation till Gud och till varandra, går det självfallet inte att ge ett uttömmande svar på frågan. I detta kapitel beskriver jag emellertid vissa centrala funktioner hos församlingsgemenskapen som utifrån den analyserade litteraturen kan tänkas göra den till en själavårdande miljö.

3.2.1. Minskad ensamhet

Såsom Timo Pöyhönen konstaterar präglas dagens västerländska samhälle i hög grad av individualism och av betoningen av människans frihet och autonomi. Människan vill själv fatta beslut om hur hon ska leva sitt liv och hon vill inte att någon ska inskränka hennes frihet eller självbestämmanderätt.¹³⁸ Samtidigt har det individualistiska tänkesättet emellertid lett till att människor upplever ökad ensamhet, vilshenhet och isolering. Trots att människorna i de nordiska länderna lever i välfärdssamhällen mår allt fler sämre än förut. Ensamheten är enligt Pöyhönen ett problem i alla åldersgrupper, inte bara bland äldre utan i hög grad också bland unga människor. Enligt honom har kyrkan i denna situation potentialen att vara vägvisare när det gäller att tillhandahålla sådana gemenskaper som kan råda bot på ensamhet och isolering.¹³⁹ Också Fredrik Modéus framhåller att församlingen kan erbjuda en kyrklig motkultur genom att skapa gemenskap och främja relationsbygge i den individualistiska kultur som ger upphov till ensamhet och alienering.¹⁴⁰

Modéus uppmärksammar å sin sida även en annan sida av individualismen. Samtidigt som individualismen har gjort människan autonom och fri att fatta sina egna beslut, har människan också lämnats ensam med sina val. Enligt den individualistiska synen är livet ett projekt där människan förväntas finna sitt sanna jag.¹⁴¹ På ett existentiellt plan innebär detta dock att människan lämnas ensam med att fullborda sitt livsprojekt och med att hantera situationen när projektet eventuellt misslyckas. Kyrkan har därmed enligt honom en viktig plats också när det gäller att lindra denna typ av existentiell ensamhet och förmedla nåd till människor som upplever att de på olika sätt har misslyckats med sitt liv.¹⁴²

3.2.2. Rum att dela tro och tvivel

Vidare framhåller Fredrik Modéus att den kristna församlingsgemenskapen är en plats där det finns frihet att dela tankar och åsikter, där människor tillsammans söker

¹³⁸ Pöyhönen, 14.

¹³⁹ Pöyhönen, 14–15.

¹⁴⁰ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 149.

¹⁴¹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 38.

¹⁴² Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 38.

Gud och där det finns rum att på ett ärligt och autentiskt sätt ge uttryck för både tro och tvivel. Han beskriver en gemenskap där vars och ens sökande och längtan efter Gud tas på allvar, och människor ges möjligheter att dela såväl sin gudslängtan som sina gudserfarenheter.¹⁴³ Det är enligt Modéus fråga om en gemenskap där trosmiljön tillåter tvivel, men där tvivelkulturen är så öppen att den också tillåter svar. Det finns därmed rum såväl för ärliga frågor som för försök till svar.¹⁴⁴ Församlingsgemenskapen kan enligt honom helt enkelt ses som människor som söker Gud tillsammans, och som har olika erfarenheter av gudsgemenskap. Somliga har funnit en tro och en gudsrelation, medan andra söker och längtar. Oavsett var människor befinner sig när det gäller deras gudsrelation är det emellertid enligt Modéus samma typ av livsfrågor som finns hos alla människor och som gör att sökandet fortsätter i olika former genom hela livet.¹⁴⁵

Fredrik Modéus beskriver vidare gemenskapen som en plats där allt som hör till människors liv får utrymme, och där den konstlade uppdelningen mellan andligt och världsligt får ge vika. Tillsammans kan människor i församlingsgemenskapen enligt honom hjälpa varandra att se det som sker i vardagen och i deras arbete som en del av livet i Guds värld.¹⁴⁶ Han konstaterar att de stora livsfrågorna ofta ligger precis under ytan när människor delar sina erfarenheter av det vanliga livet. När människor öppnar sig om sådant som berör deras liv skapas därmed rum för andliga samtal.¹⁴⁷ Exempelvis berör relationsfrågor varje människas liv, och när människor samtalar om jobb och arbetsliv aktualiseras enligt Modéus frågor om vad man är ämnad för, vad Gud vill med ens liv och vad man själv längtar efter.¹⁴⁸ Sådant som berör människans identitet och livsfaser är likaså frågor som enligt Modéus har en nära anknytning till de stora livsfrågorna. Han konstaterar att vissa livsfaser och livskriser på ett särskilt sätt aktualiserar frågan om den egna identiteten och om vem man är, och får människor att söka mening och äkthet och kanske ompröva sitt liv. Samtidigt aktualiseras enligt honom i dessa sammanhang också relationen till det som är större än människan, det vill säga till Gud.¹⁴⁹

¹⁴³ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 79.

¹⁴⁴ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 221.

¹⁴⁵ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 156.

¹⁴⁶ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 129.

¹⁴⁷ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 130.

¹⁴⁸ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 131–132.

¹⁴⁹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 133–135.

3.2.3. Medvandrarskap

Cecilia Wadstein betonar likaså att människor har ett behov av att dela sådant som berör det mänskliga livet med varandra, såsom glädje och sorg, längtan, ensamhet och relationer, frågor som berör livsvillkoren, födelse och död samt frågor som berör Gud.¹⁵⁰ Nära förknippat med detta är enligt henne människans grundläggande behov av att bli sedd och få berätta sin berättelse i ett sammanhang där hon bemöts med förståelse. Då en människa får tillfälle att dela sin livsberättelse och samtala om sådant som hänt henne blir det enligt Wadstein lättare för henne att tolka det som hon har varit med om och att skapa en struktur i det. Att dela sin berättelse med andra ger därmed en ökad förståelse för det som har hänt och minskar den ångest som människor eventuellt bär på över obearbetade händelser.¹⁵¹ Wadstein framhåller även att en människas livsberättelse ur ett kristet perspektiv samtidigt alltid också är en berättelse om Guds handlande i hennes liv. Vid mötet med en annan människa möter man därmed enligt Wadstein alltid även Guds liv i henne.¹⁵²

Alla möten mellan människor i en gemenskap där någon lyssnar till det som någon annan berättar och där en människa med andra ord blir mottagen, sedd och lyssnad till är utifrån Wadsteins synsätt självavårdande. Hon konstaterar att var och en i gemenskapen kan vara den som lyssnar till någon annan, och som är beredd att bli ett vittne som tar del av den andra människans berättelse. Det är enligt Wadstein inte fråga om att ge en annan människa råd eller försöka lösa hennes problem, utan det är fråga om att ge den andra sin närvaro och bemöta henne med respekt och empati, utan att förminska hennes känslor.¹⁵³

Den som är beredd att lyssna till en annan människa kan enligt Wadstein ses som en följeslagare, på engelska *companion*. Ordet kompanjon härstammar från latinets *cum pane*, vars innebörd är ”en som bryter bröd med någon annan”.¹⁵⁴ Att dela bröd med någon annan kan enligt Wadstein förstås som att dela liv. Det är således enligt henne fråga om sådant medvandrarskap där någon ger en annan människa av sin tid och närvaro, så att den andra blir sedd och mottagen som den hon är. Följeslagaren är

¹⁵⁰ Wadstein, *Självavård helt enkelt*, 41.

¹⁵¹ Wadstein, *Självavård helt enkelt*, 41–42.

¹⁵² Wadstein, *Självavård helt enkelt*, 41.

¹⁵³ Wadstein, *Självavård helt enkelt*, 40–41, 43.

¹⁵⁴ Wadstein, *Självavård helt enkelt*, 43.

enligt Wadstein en människa som likaså är närvarande i mötet och samtalet som den hon är, med alla sina styrkor och svagheter, bördor och glädjeämnen samt erfarenheter av tro och tvivel. Hon delar samma villkor som berättaren och är villig att göra sig tillgänglig och låta sig beröras av den andras berättelse.¹⁵⁵

3.2.4. Identifikation och kamratstöd

Så kallade självhjälsgrupper eller kamratstödsgrupper är forum där människor med liknande erfarenheter erbjuder varandra stöd och hjälp. Kamratstödet är enligt Russell Burck något som också fungerar inom församlingsgemenskapen, där människor som befinner sig i liknande livssituationer eller som har varit med om samma typ av svårigheter kan dela sina erfarenheter och därigenom stöda varandra.¹⁵⁶ Kontakten med andra människor med liknande erfarenheter ger möjlighet till identifikation och bryter därmed ensamhet och isolering, samt hjälper människor att hitta sina styrkor och resurser. Denna typ av kamratstöd förekommer enligt Burck i församlingar specifikt exempelvis i så kallade hemgrupper och i själavårdsgrupper.¹⁵⁷

Burck framhåller att kamratstödet innebär att hela församlingens samlade erfarenheter av olika typer av svårigheter och lidanden kommer andra människor till godo. Enligt honom kan var och en i gemenskapen som bär på sår och erfarenheter av helande bidra till helande hos andra.¹⁵⁸ Även om de anställda kan ha mycket gemensamt med de människor som de möter, framhåller Burck att det alltid kommer att finnas en mycket större samlad livserfarenhet i församlingsgemenskapen i stort än vad de anställda bär på. I församlingsgemenskapen är det därmed inte bara enskilda själavårdares erfarenheter som blir till nytta för människor, utan allt det som varje människa i gemenskapen möter under livet kan enligt Burck användas som redskap vid bemötandet av medmänniskor som råkar ut för liknande saker i sitt liv.¹⁵⁹ Såsom Cecilia Wadstein framhåller består hjälpen i dessa fall inte i första hand av att människors problem blir lösta eller av att deras livssituation förändras, utan i den tröst som finns

¹⁵⁵ Wadstein, *Själavård helt enkelt*, 44, 47–48.

¹⁵⁶ Burck, 142.

¹⁵⁷ Burck, 142.

¹⁵⁸ Burck, 149.

¹⁵⁹ Burck, 149–150.

i att en människa får dela sin situation med någon annan och i att hon då inte längre är ensam i det svåra.¹⁶⁰

3.2.5. Möjligheter till förändring

Utöver att erbjuda möjligheter till kamratstöd och identifikation med andra människor som delar liknande erfarenheter, kan församlingsgemenskapen enligt psykiatern Leigh C. Bishop även utgöra en miljö där människan ges möjlighet att erövra en helt ny roll eller identitet.¹⁶¹ Människan blir inbjuden till och engagerad i en gemenskap där hon inte bara är ett objekt för helande, utan också får uppleva att hon kan vara den som förmedlar helande till andra. Såsom det konstaterades ovan är helandet inte något som hör till ledarskapets uppgifter, utan något som individerna i gemenskapen bidrar till genom att bära ansvar för varandra. I församlingsgemenskapen får därmed människor på alla sociala nivåer utrymme att agera i nya roller.¹⁶² Samtidigt som en människa i gemenskapen upplever helande och stärks i sin identitet exempelvis som frisk kan hon enligt Bishop dessutom också få en helt ny roll i gemenskapen, exempelvis i och med att hon kan vara den som stöttar andra på vägen mot helande.¹⁶³

Såsom Bishop beskriver kan det alltså vara fråga om en person med en sjukdomsdiagnos, vars självuppfattning har påverkats av sjukdomen, men som i församlingsgemenskapen får möjlighet att hitta och agera i en ny roll som inte påverkas av diagnosen. Eftersom det i församlingsgemenskapen finns både sjuka och friska, ger församlingen även rum för gemenskap bortom dessa roller.¹⁶⁴ Jämfört med andra grupper har församlingsgemenskapen enligt Bishop uttryckligen den fördelen att det är fråga om en gemenskap där i princip alla slags människor är representerade, med olika typer av utmaningar och diagnoser. Detta hör enligt honom till församlingsgemenskapens styrkor, eftersom gemenskapen därmed erbjuder människor möjligheter till frigörelse från förhandsdefinierade roller.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Wadstein, *Självvård helt enkelt*, 100.

¹⁶¹ Leigh C. Bishop, "Healing in the Koinonia: Therapeutic Dynamics of Church Community", *Journal of Psychology and Theology*, vol. 13 (1985): 13.

¹⁶² Bishop, 14.

¹⁶³ Bishop, 13.

¹⁶⁴ Bishop, 19.

¹⁶⁵ Bishop, 19.

3.2.6. Relationer som helar från skam

En relationsrik församlingssamfund kan även erbjuda en miljö som är självvårdande för den som bär på skam. Människor som bär på skam har enligt Paavo Kettunen å ena sidan ett djupt behov av att bli sedda, bekräftade och godkända, medan de å andra sidan är rädda för att inte bli accepterade och känner ett behov av att dra sig undan och gömma sig, med andra ord isolera sig från andra.¹⁶⁶ De upplever enligt Kettunen lätt andra människor som ett hot, och känner rädsla för att bli avslöjade på ett negativt sätt. I sina relationer använder de sig därför ofta av två alternativa strategier för att hantera skammen. Den ena strategin innebär att de strävar efter att gömma sig, bli osynliga och därmed inte alls bli sedda eller uppmärksammade för att slippa känna skam, medan den andra strategin är att de försöker visa sig perfekta, så att det inte ska finnas något som de kan bli klandrade för eller behöver skämmas för.¹⁶⁷

Kettunen hävdar att en människa som bär på skam emellertid kan bli hjälpt av att bli sedd som hon är, utan att visa sig vara kompetent eller fullkomlig. Hon behöver med andra ord medvandrare som inte fördömer eller avvisar henne, utan som ser och godtar henne som hon är.¹⁶⁸ När hon får en upplevelse av god växelverkan med andra, och blir mottagen och accepterad som hon är, stärks enligt Kettunen hennes självbild så att hon så småningom kan sluta att förringa och fördöma sig själv. En självbild som är präglad av skam kan enligt honom förändras genom att en människa får göra tillräckligt många nya erfarenheter av att hon blir mottagen och duger som hon är.¹⁶⁹ Eftersom skammen är anknuten till relationer, finns enligt Kettunen också hjälp att finna på relationell nivå, där människan i sin relation till andra får uppleva att hon blir sedd och godkänd utan att behöva visa sig vara bättre än vad hon är.¹⁷⁰

En människa som inte på ett djupt plan upplever sig vara godkänd finner enligt Kettunen inte heller vila i sin gudsrelation, eftersom hon också i förhållande till Gud känner att hon behöver leva ett moraliskt gott liv eller på något annat sätt göra sig förtjänt av Guds kärlek.¹⁷¹ En grundläggande upplevelse av skam präglar alltså enligt

¹⁶⁶ Kettunen, "Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa", 104–105.

¹⁶⁷ Kettunen, "Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa", 104–105.

¹⁶⁸ Kettunen, "Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa", 104.

¹⁶⁹ Kettunen, *Kätetty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä*, 407.

¹⁷⁰ Kettunen, *Kätetty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä*, 100, 407.

¹⁷¹ Kettunen, *Kätetty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä*, 396.

Kettunen inte bara relationerna till andra människor, utan avspeglar sig vanligtvis också på människans gudsrelation och gör att hon har svårt att se sig själv som värdefull och som älskad av Gud.¹⁷² Eftersom människans erfarenheter på ett emotionellt plan påverkar henne mer än bara kunskap gör, behöver hon därmed enligt Kettunen erfarenheter av att vara älskad, godkänd och tillräcklig också för att hennes gudsbild och gudsförhållande ska kunna förändras och för att hon ska kunna uppleva tillit till Gud.¹⁷³

3.2.7. Gemenskapen som förmedlare av nåd

Eftersom kulturen i dagens samhälle i stor utsträckning bygger på att människor belönas för sina prestationer och förutsätts leva upp till olika förväntningar, är detta tänkesätt något som påverkar många.¹⁷⁴ Den kristna människosynen, som bygger på att människan är skapad av Gud och till Guds avbild, innebär emellertid att människans grundläggande värde inte finns i något hon *gör* utan i vad hon *är*. I centrum för den kristna tron står försoningen och rättfärdiggörelsen genom nåd, som innebär att Gud har försonat människan med sig och välkomnar henne precis som hon är, i hela hennes brustenhet. En församlingsgemenskap som i första hand är en *varandets* gemenskap, inte en *görandets* gemenskap, kan enligt Kettunen återspegla detta.¹⁷⁵ Han konstaterar att det är själavårdande att vara delaktig i en sådan gemenskap där det aktivt ges uttryck för att människan har lov att bara finnas till, där det finns rum för vila och där människan blir välkommen utan några gärningar.¹⁷⁶

Församlingsgemenskapen kan därmed ge uttryck för den kristna människosynen genom att vara en gemenskap som förmedlar nåd och godkännande.¹⁷⁷ Såsom det konstaterades ovan kan erfarenheter av villkorslöst godkännande bland annat bidra till frigörelse från skam. Kettunen betonar att den villkorslösa acceptans som nåden förmedlar visar att människan är godkänd oavsett sin bakgrund, sina meriter eller vad hon lyckas prestera eller inte. Människan som helhet står i centrum, inte hennes goda

¹⁷² Kettunen, *Häpeästä hyväksyntään*, 150–151.

¹⁷³ Kettunen, *Häpeästä hyväksyntään*, 160–162.

¹⁷⁴ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 152.

¹⁷⁵ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 152–153.

¹⁷⁶ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 153.

¹⁷⁷ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 152–153.

sidor, förtjänster eller duglighet. Det finns inte heller rum för några moraliska ställningstaganden till människans liv, utan människan blir mottagen villkorslöst eftersom Gud enligt den kristna tron har försonat människan med sig. En sådan erfarenhet av nåd och av att vara accepterad bygger upp människans tillit till det som är grundläggande inom kristendomen, nämligen att människan möter nåd, godkännande och kärlek inte för hon är förtjänt av det utan för att hon är värd det, inte för att hon är förtjänstfull utan för att hon är värdefull.¹⁷⁸

3.2.8. Uppgifternas och rollernas själavårdande betydelse

De uppgifter och roller som församlingsgemenskapen erbjuder dem som är delaktiga i gemenskapen kan på olika sätt bidra till uppbyggelse av de människor som tar sig an dem, och kan därmed ha en själavårdande potential. Religionspsykologen och själavårdsläraren Mikael Lundmark visar hur församlingen erbjuder olika *positioner* som människor intar och som gör att de får olika roller i församlingsgemenskapen. Dessa roller gör å sin sida något med de människor som träder in i dem.¹⁷⁹ Lundmark konstaterar att människor bland annat ges rum att växa och att träda fram som individer då de anförtros sådana uppgifter som innebär att de åtar sig synliga roller i gemenskapen. Exempelvis kan positionen som textläsare under en gudstjänst erbjuda en person en roll som blir av betydelse för personens socialisering in i församlingsgemenskapen.¹⁸⁰ Enligt Lundmark kan positionerna och rollerna på ett medvetet sätt användas som redskap inom själavården, som då utgör en integrerad del av församlingens liv i stort.¹⁸¹

Lundmark konstaterar vidare att en själavårdande dimension föreligger då människor ges förtroende att svara mot förväntningar i en godkännande atmosfär, där det också är tillåtet att misslyckas.¹⁸² Uppgifterna och rollerna kan enligt Lundmark även ha en beteendeförändrande potential i och med att de kan ge utrymme för sådana delar av

¹⁷⁸ Kettunen, *Kätketty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä*, 399–401, och *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 152–153.

¹⁷⁹ Mikael Lundmark, "Församlingen och rollerna: Rollteoretiska och ecklesiologiska aspekter på själavård och församling" i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Idestrom och Gunilla Löf Edberg (Stockholm: Verbum, 2018), 169, 171.

¹⁸⁰ Lundmark, 169–171.

¹⁸¹ Lundmark, 184.

¹⁸² Lundmark, 182.

människans personlighet att komma till sin rätt som inte fått komma till uttryck i andra sammanhang.¹⁸³ Samtidigt finns det emellertid skäl att vara varse om att förväntningarna ibland också kan bli övermäktiga, och det händer att människor bränner ut sig i sitt församlingsengagemang. Det är därför enligt Lundmark viktigt att man är vaksam på både när en person inte själv mår bra av att inneha en viss roll och när församlingen inte mår bra av att en uppgift sköts av en viss person. I sådana fall kan man hjälpa personen att lämna uppgiften och hitta en ny lämpligare uppgift, som är förenlig såväl med personens förutsättningar som med församlingens behov.¹⁸⁴

Vidare framhåller Lundmark att de roller som han beskriver som ”utgivande positioner”, såsom textläsare, nattvardsutdelare och körsångare, har en själavårdande potential för rollinnehavaren också genom att rollen konkret åskådliggör sådant som i ett enskilt själavårdssamtal bara kan förmedlas på ett teoretiskt plan. Den enskilda människan kan enligt honom genom den konkreta delaktigheten få en upplevelse av att hennes egen livsberättelse utgör en del av den större kristna berättelsen om Guds handlande i världen.¹⁸⁵ Samtidigt skapar positionerna och uppgifterna enligt Lundmark också en väg för människan att bli medlem i församlingsgemenskapen i ordets djupaste bemärkelse. Som Lundmark skriver är det inte bara fråga om att vara medlem i församlingen utan det är fråga om att bli en lem i Kristi kropp. Att hjälpa människor att få en sådan insikt och upplevelse av delaktighet i Kristi kropp hör enligt honom till ett av de viktigaste målen med själavården.¹⁸⁶

3.2.9. Sammanfattning – funktioner hos en själavårdande gemenskap

Ovan har jag undersökt vilken typ av funktioner som utifrån en relationell ekklesiologi skulle kunna tillskrivas en själavårdande gemenskap, det vill säga sökt svar på den tredje arbetsfrågan som lyder: *”I vilka avseenden kan församlingsgemenskapen utgöra en själavårdande miljö?”*. Såsom jag konstaterade redan tidigare går det inte i detta sammanhang att ge ett uttömmande svar på frågan, men den analyserade litteraturen visar ändå att en gemenskap som motsvarar de kännetecken som angetts ovan i

¹⁸³ Lundmark, 182–183.

¹⁸⁴ Lundmark, 184–185.

¹⁸⁵ Lundmark, 175, 183.

¹⁸⁶ Lundmark, 183.

detta kapitel i flera avseenden kan tänkas erbjuda en sådan själavårdande miljö där människor kan få tröst och uppmuntran, skapa relationer till varandra, uppleva godkännande och tillhörighet samt helas, växa och mogna.

För det första kan gemenskapen minska den ensamhet som har brett ut sig i samhället och som det individualistiska tänkesättet har medfört. Människan har blivit utlämnad åt att förverkliga sig själv och sitt liv på egen hand, och åt den existentiella ensamhet som följer av betoningen av individens autonomi. Gemenskapen kan råda bot på ensamhet och isolering genom att erbjuda en plats där människor får uppleva tillhörighet och etablera relationer till varandra. Enligt den tanke som den relationella ecklesiologin bygger på är människan inte avsedd att leva ensam eller att klara sig själv, utan att ingå i ett nätverk av relationer som inkluderar både Gud och medmänniskor.

Vidare kan församlingsgemenskapen erbjuda människor en plats att dela tro och tvivel med varandra. Gemenskapen kan betraktas som själavårdande i och med att den ger människor tillfälle att dela det som hör till livet med varandra, och gemensamt söka efter mening och riktning. När människor delar sådant som gäller deras vanliga liv ligger ofta de stora livsfrågorna precis under ytan. Vissa livsfaser och livskriser aktualiserar dessutom på ett särskilt sätt frågor som berör den egna identiteten, och får människor att söka mening och äkthet. I gemenskapen kan människor få möjlighet att gemensamt lyssna in Guds tilltal, och tillsammans hjälpa varandra att se det som händer i det vanliga livet som en del av livet i Guds värld, vilket kan sägas höra till ett av målen med kyrkans själavård.

Församlingsgemenskapen ger också rum för sådant medvandrarskap där människor blir sedda och får dela sina livsberättelser med varandra. Var och en i gemenskapen kan vara den som lyssnar till någon annan och ger av sin tid och närvaro. Då en människa får dela sin berättelse med någon som bemöter henne med förståelse blir det lättare för henne att tolka och förstå det som hänt, vilket å sin sida kan minska ångesten över obearbetade händelser. Denna typ av medvandrarskap har likheter med enskilda själavårdssamtal och kan även tänkas fylla samma funktion. Genom att lyssna till varandra och visa empati kan människor i gemenskapen spontant fungera som själavårdare för varandra. Alla möten där en människa blir mottagen, sedd och lyssnad till kan på ett grundläggande plan betraktas som själavårdande.

Församlingsgemenskapen kan även erbjuda möjligheter till identifikation och kamratstöd för människor som befinner sig i liknande livssituationer eller drabbas av liknande svårigheter. Därigenom kan ensamhet brytas och människor få hjälp att hitta sina resurser och styrkor. Genom kamratstödet kan hela församlingsgemenskapens samlade livserfarenheter och erfarenheter av olika typer av svårigheter komma andra till godo. En relationsrik församlingsgemenskap har därmed en själavårdande potential i och med det kamratstöd som kan uppkomma inom gemenskapen. Samtidigt kan gemenskapen också erbjuda möjligheter för människor att erövra en helt ny roll eller identitet. I församlingsgemenskapen kan det vara möjligt att frigöra sig från förhandsdefinierade roller, eftersom det som förenar människor i församlingen ligger bortom dessa roller, och församlingsgemenskapen kan därigenom vara en plats som ger människor möjligheter till tillväxt och förändring.

Vidare kan församlingsgemenskapen ha en potential att erbjuda en helande miljö för människor som bär på skam. Skammen påverkar såväl människors självkänsla som deras relationer till varandra, och även gudsrelationen. Utifrån den teori som hävdar att skammen har sina rötter i tidiga upplevelser av avsaknad av godkännande växelverkan och därmed är anknuten till relationer, kan också helande finnas tillgängligt på relationell nivå. Det kan därmed vara möjligt för en människa att uppleva frigörelse från skam genom att hon får nya ersättande erfarenheter av att bli sedd och bemött med godkännande då hon vågar visa sig som den hon är. En gemenskap där människor blir inkluderade i nära och respektfulla relationer kan således vara själavårdande för den som bär på skam. Eftersom skammen vanligtvis också avspeglar sig på människans gudsrelation, kan en trosgemenskap som präglas av acceptans dessutom bidra till helande av gudsrelationen.

Församlingsgemenskapen kan även utgöra en plats där nåden bli verklig för människor genom att de får erfara att de blir välkomnade och godkända precis som de är och omfamnade i all sin mänsklighet och brustenhet. I detta avseende kan församlingsgemenskapen erbjuda en motkultur till dagens prestationssamhälle, genom att ingen behöver förtjäna sin plats i gemenskapen genom att visa sig vara duglig, tillräcklig eller godtagbar på något sätt. En gemenskap som välkomnar människor utan några gärningar och som i första hand är en *varandets* gemenskap, inte en *görandets*

gemenskap, kan konkret ge uttryck för nåden och för den kristna människosynen, där människans grundläggande värde inte finns i något hon gör utan i vem hon är.

Dessutom kan församlingsgemenskapen erbjuda människor uppgifter och roller som har en helande och själavårdande betydelse. Att en människa ges förtroende att svara mot förväntningar i en godkännande atmosfär är själavårdande och uppbyggande, och visar att människan är viktig för gemenskapen. De som anförtros uppgifter ges också tillfälle att lära sig nya saker, och i en ny roll eller uppgift kan människor dessutom få möjligheter att använda sig av sådana gåvor eller sådana delar av sin personlighet som inte förut har kommit till uttryck. Detta gör att uppgifterna kan främja förändring och tillväxt. Att svara för konkreta uppgifter i gemenskapen har dessutom en själavårdande potential i och med den upplevelse av delaktighet som följer av att en människa blir inlemmad i en gemenskap där hon får ta plats med sin unika person. I och med detta kan hon också få möjlighet att se sitt eget liv som en del av den större kristna berättelsen, vilket kan anses höra till ett av målen med själavården.

3.3. Olika typer av gemenskaper

Avslutningsvis redogör jag i detta kapitel för olika typer av gemenskaper, som karakteriseras av varierande grader av öppenhet och varaktighet, samt för grupper av olika storlekar. Dessa frågor är relevanta för att ytterligare bidra till att besvara den andra och tredje arbetsfrågan, som handlar om vad som kännetecknar en själavårdande församlingsgemenskap och i vilka avseenden församlingsgemenskapen kan utgöra en själavårdande miljö. Gemenskapens typ och gruppstorleken är av betydelse eftersom dessa faktorer påverkar relationsstrukturerna i gemenskapen. Relationsstrukturerna är å sin sida viktiga eftersom de, utifrån det som konstaterats ovan, påverkar hur och i vilken mån församlingsgemenskapen kan erbjuda en helande och själavårdande miljö för människor. Till sist ger jag tre exempel på olika typer av grupper där de relationella och själavårdande aspekterna i någon mening är accentuerade.

3.3.1. Tillfälliga, lediga, stabila och slutna gemenskaper

Fredrik Modéus har i sin avhandling *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan* gjort åtskillnad mellan fyra olika typer av gudstjänstgemenskaper, som skiljer sig från varandra bland annat när det gäller individernas inbördes relationer inom gemenskapen. Gemenskaperna karaktäriseras av olika grader av öppenhet eller slutenhet och av deras varaktighet över tid. Modéus delar in gemenskaperna i *tillfälliga, lediga, stabila* och *slutna* gemenskaper.¹⁸⁷

Den första typen av gemenskap är en *tillfällig* gemenskap av engångskaraktär. Den ena typen av tillfällig gemenskap är enligt Modéus den temporära gemenskap som uppkommer då till exempel en gudstjänst börjar och upphör då den slutar. En sådan tidsbegränsad och övergående gemenskap uppkommer antingen då de närvarande inte vill etablera någon gemenskap med varandra eller då de redan känner varandra sedan förut, till exempel då det är fråga om en förrättning där släkt och vänner samlas. Den andra typen av tillfällig gemenskap är enligt Modéus den kasuella gemenskap som uppkommer med anledning av att något särskilt har hänt. Det finns alltså en orsak, *causa*, som behöver gestaltas rituellt i församlingen. Det kan vara fråga om att något oväntat har skett, till exempel att en lokal eller nationell kris eller katastrof inträffat som gör att människor vill samlas för att tolka det som inträffat. Men det kan också vara fråga om att något väntat händer, till exempel att man firar första advent, julafton eller påsk. En kasuell gemenskap syftar emellertid inte till någon bestående gemenskap mellan deltagarna.¹⁸⁸

Den andra typen av gemenskap är enligt Modéus en *ledig* gemenskap, som uppkommer då människor som ett antal gånger tillfälligt deltar i ett evenemang umgås med varandra på ett ledigt sätt, som inte förpliktar till något, men där det uppkommer viss samhörighet bland deltagarna. En ledig gemenskap kan enligt Modéus i relationell mening vara öppen om de som hör till gemenskapen vinnlägger sig om öppenhet gentemot andra, men detta är inte självklart. En ledig gemenskap karaktäriseras av att

¹⁸⁷ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 141–146.

¹⁸⁸ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 142–143.

umgänget sker på individens villkor, medan det kollektiva perspektivet är nedtonat. Denna typ av gemenskap fyller behovet av att vara tillsammans med andra, samtidigt som individens autonomi betonas. I och med att individens frihet är viktig i en ledig gemenskap och människorna är delaktiga i gemenskapen för sin egen skull snarare än för andras, är det emellertid fråga om en relativt skör gemenskap som saknar långsiktighet. Individerna bär inte ansvar för varandra och relationsbanden mellan människor förblir i regel svaga.¹⁸⁹

Den tredje typen av gemenskap, det vill säga en *stabil* gemenskap, är enligt Modéus beskrivning av mer bestående karaktär. I denna gemenskap betonas samhörigheten och vänskapen mellan människor. I en stabil gemenskap bär de som hör till gemenskapen ansvar för varandra, och gemenskapen präglas av ömsesidighet, tillit och långsiktig tillhörighet. Människor väljer att vara delaktiga i gemenskapen inte bara för sin egen skull, utan också för andras skull. Inom denna gemenskap uppkommer varaktiga och djupa kontakter och relationer mellan människor. Gemenskapen bär på en kollektiv identitet och delar gemensamma värden. En stabil gemenskap kan emellertid upplevas som ofri, och ifall tillhörighetsperspektivet mellan dem som redan hör till gemenskapen betonas för mycket, kan det ske på bekostnad av gemenskapens öppenhet utåt. Samtidigt kan dock en stabil gemenskap som värnar om både samhörighet och öppenhet vara såväl öppen som gästfri.¹⁹⁰

Den sista typen av gemenskap är enligt Modéus en *sluten* gemenskap, där tillhörighetsperspektivet är kraftigt betonat. Gruppen är överordnad individen och gemenskapen är starkt förpliktande. En sluten gemenskap är inte i relationellt avseende öppen mot omvärlden, utan den drar en skarp gräns mot dem som inte hör till gemenskapen. Som exempel på denna typ av gemenskaper nämner Modéus gemenskaper som kan kategoriseras dels som sekter, dels som kloster eller kommuniteter. Medan ordet sekt är förenat med negativa associationer, uppfattas den slutna gemenskapen för klostrens och kommuniteternas del däremot i högre grad som något positivt, i och

¹⁸⁹ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 143–144.

¹⁹⁰ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 144–145.

med att det i dessa fall är fråga om att människor medvetet har valt att tillhöra en förpliktande gemenskap som har ett karitativt fokus.¹⁹¹

3.3.2. Grupper av olika storlek

Gemenskapen påverkas också av gruppens storlek. Gemenskap förekommer inom grupper av olika storlek, såväl vid stora sammankomster som i mindre grupper, men gemenskapens karaktär varierar beroende på gruppstorleken. Timo Pöyhönen ger i sin bok *Yhteisöjen kirkko* följande beskrivning av grupper av olika storlekar samt av deras styrkor och svagheter.

Stora offentliga sammankomster, med fler än hundra deltagare, erbjuder enligt Pöyhönen en öppenhet som gör tröskeln låg för människor att delta, men vid sådana sammankomster finns det samtidigt en betydande risk för att en stor del av människorna inte blir sedda utan förblir anonyma. I en dylik stor gemenskap är det enligt Pöyhönen i första hand de mest extroverta som hittar vänner, och människor blir inte rotade i gemenskapen.¹⁹² Den här typen av offentliga sammankomster kan därmed närmast tänkas erbjuda möjligheter till sådan tillfällig eller ledig gemenskap som Fredrik Modéus beskriver.

En mellanstor gemenskap, som omfattar 20–70 personer, ger å sin sida möjligheter till många olika slags relationer och skapar rum för goda upplevelser av samhörighet. Pöyhönen konstaterar att gemenskaper av denna storlek är vanliga exempelvis när det gäller konfirmandgrupper och läger. En gemenskap av denna storlek är tillräckligt liten för att man ska kunna lära känna de människor som hör till den, åtminstone vid namn. I en mellanstor grupp finns det enligt Pöyhönen möjlighet för var och en att bli sedd och bemött, inte bara för de mest extroverta. Samtidigt är gruppen tillräckligt stor för att det ska vara lätt för nya människor att ansluta sig till den. Den nya personen blir uppmärksam, men gruppdynamiken i en medelstor grupp påverkas inte i någon större utsträckning av att en ny person blir delaktig i gruppen.¹⁹³

¹⁹¹ Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, 145–146.

¹⁹² Pöyhönen, 72.

¹⁹³ Pöyhönen, 73.

En mellanstor grupp kan därmed sägas skapa rum för såväl lediga som stabila gemenskaper.

En liten grupp, som omfattar 4–12 personer, erbjuder enligt Pöyhönen en gemenskap där människor i högre grad kan dela också sådant som berör dem personligen. I en grupp av denna storlek kommer alla till tals, inte bara de mest frimodiga och talföra, som lätt får en mer dominerande roll i en större grupp. Fördelen med den lilla gemenskapen är enligt Pöyhönen att människor i grupper av denna storlek vågar bli synliga som de är och att det finns rum för var och en att dela sina tankar. Nackdelen med en liten gemenskap är däremot att det är svårare för en utomstående att bli delaktig i den, eftersom varje person påverkar dynamiken i gruppen i högre grad än i en mellanstor grupp. Samtidigt erbjuder dock den lilla gemenskapen enligt Pöyhönen en sådan miljö där det är lätt att etablera nära och förtroendefulla relationer till varandra.¹⁹⁴ En liten grupp kan därmed utgöra en god miljö för en sådan stabil gemenskap som Fredrik Modéus beskriver.

Därutöver finns ytterligare minigemenskapen, som omfattar bara 2–4 personer. Om målet är att främja de inbördes relationerna i en större gemenskap, är det enligt Pöyhönen ett gott alternativ att tillfälligt dela in den större gemenskapen i minigrupper, där också de mest introverta får möjlighet att ta plats och där människor lär känna varandra bättre. En minigrupp som utgör en varaktig gemenskap kan å sin sida enligt honom skapa rum för sådana djupa relationer där människor vågar visa stor sårbarhet och kan dela mycket personliga angelägenheter som berör dem själva.¹⁹⁵ En varaktig minigemenskap kan därmed vara en stabil själavårdande gemenskap för dess medlemmar, men den saknar öppenhet.

3.3.3. Sammanfattning – grupper av olika karaktär och storlek

De aspekter som hör samman med gemenskapens karaktär och gruppstorleken är faktorer som ytterligare kompletterar de ovan angivna svaren på den andra och tredje arbetsfrågan, nämligen ”*Vad kännetecknar en själavårdande församlingsgemen-*

¹⁹⁴ Pöyhönen, 73–74.

¹⁹⁵ Pöyhönen, 74.

skap?” och *”I vilka avseenden kan församlingsgemenskapen utgöra en själavårdande miljö?”*. Nedan analyserar jag således hur gemenskapens typ och gruppens storlek relaterar till församlingsgemenskapens själavårdande potential.

Då de ovan nämnda typerna av gemenskaper som Fredrik Modéus beskriver analyseras i förhållande till de karaktärsdrag och funktioner som ovan har tillskrivits själavårdande församlingsgemenskaper kan man för det första konstatera att den tillfälliga gemenskapen över huvud taget inte syftar till någon bestående gemenskap mellan människor och att den därmed inte kan fungera som en själavårdande gemenskap. Den slutna gemenskapen är å sin sida förenad med starka konformitetskrav och den är till sin karaktär varken öppen eller inkluderande, vilket gör att den inte motsvarar de kriterier som ovan angetts som kännetecken på en själavårdande gemenskap. Trots detta kan den stabila relationsstrukturen i en sluten gemenskap dock tänkas erbjuda en själavårdande miljö för dem som hör till den.

När det gäller den lediga gemenskapen kan man konstatera att det uppkommer en viss samhörighet bland deltagarna, men att umgänget sker på individens villkor och att gemenskapen saknar långsiktighet. Relationsbanden förblir svaga och gemenskapen är skör. Därför kan denna typ av gemenskap inte sägas vara optimal när det gäller att erbjuda förutsättningar för sådana varaktiga relationsstrukturer som karaktäriserar själavårdande gemenskaper. Den lediga gemenskapen kan däremot erbjuda en god plats exempelvis för informellt umgänge i anslutning till gudstjänster eller andra större samlingar, där också gruppstorleken är gynnsam för en ledig gemenskap.

Den stabila gemenskapen kan å sin sida i hög grad sägas motsvara de karaktärsdrag och funktioner som ovan har tillskrivits gemenskaper som bär på en själavårdande potential. Denna typ av gemenskap erbjuder nämligen goda förutsättningar för sådana ömsesidiga och varaktiga relationer som kan möjliggöra helande och uppbyggnad för människor. Den stabila gemenskapen kännetecknas även av långsiktighet och av att människor bär ansvar för varandra, vilket leder till att relationerna mellan människor stärks. Inom denna gemenskap uppkommer tillitsfulla relationer, som utgör en förutsättning för att det ska vara tryggt för människor att knyta an till varandra och våga bli synliga som de är. Att gemenskapen har en varaktighet och

stabilitet är viktigt också med tanke på den praktiska delaktigheten och möjligheten för människor att bidra till gemenskapen på olika sätt.

Med hänvisning till Pöyhönen kan man vidare konstatera att det behövs samlingar, grupper och gemenskaper av olika storlek i en församling, eftersom olika gruppstorlekar och forum har olika kvaliteteter och fördelar. De kan sägas komplettera varandra och erbjuda platser av olika karaktär, där relationsstrukturen ser olika ut. Då hela den gudstjänstfirande församlingen kommer samman är det ofta fråga om stora sammankomster med en offentlig prägel, där gemenskapen är ledig och tröskeln är låg för nya människor att komma med. Med tanke på gemenskapens själavårdande dimension finns det emellertid anledning att komplettera de offentliga sammankomsterna med små och mellanstora gemenskaper. De mindre gemenskaperna erbjuder nämligen en stabilare gemenskap och en varaktigare och djupare relationsstruktur, som präglas av tillit och av att människor ömsesidigt bär ansvar för varandra, vilket är av betydelse för gemenskapens själavårdande dimension.

Avslutningsvis ger jag exempel på tre sådana typer av gemenskaper där de relationella och själavårdande aspekterna är accentuerade på olika sätt. Nedan beskriver jag de smågrupper eller cellgrupper som är vanliga i många församlingar, Alpha-grupperna och de själavårdande Krito-grupperna.

Cellgrupper eller livsnära smågrupper

Så kallade cellgrupper eller livsnära smågrupper har enligt Fredrik Modéus blivit allt vanligare som komplement till den stora gudstjänstfirande gemenskapen.¹⁹⁶ Denis Edwards betonar att det i en cellgrupp skapas en känsla av mening, tillhörighet och samhörighet, då människor möts ansikte mot ansikte och delar erfarenheter såväl av livet i stort som av Guds handlande i deras liv. I dessa grupper, som Edwards likställer med församlingens ”gräsrotsnivå”, kan människor enligt honom få en konkret erfarenhet av att kyrkan är en gemenskap av kärleksfulla relationer som inkluderar såväl människor som Gud, och av att själva vara en del av denna gemenskap.¹⁹⁷ Denna typ av smågrupper, där människor samlas exempelvis för att be och dela frå-

¹⁹⁶ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 126.

¹⁹⁷ Edwards, ”The Church as Sacrament of Relationships”, 260–261.

gor som berör livet och tron med varandra, erbjuder enligt Fredrik Modéus en sådan typ av gemenskap där människor vågar dela livet med varandra på djupet, göra sig sårbara och visa såväl styrka som svaghet. I smågrupperna är det enligt honom lättare för människor att lära känna varandra och etablera tillitsfulla relationer, och därför kan dessa grupper erbjuda en sådan trygg miljö där den ovan beskrivna *svaghetsgåvan* kommer till sin rätt. Modéus framhåller att smågrupperna kan sägas vara viktiga för alla som vill hitta en plats i församlingsgemenskapen.¹⁹⁸

Att höra till en församling betyder i somliga kyrkor och församlingar per automatik att människor både utgör en del av den stora gudstjänstfirande gemenskapen och hör till en cellgrupp, vilket Modéus uppmärksammar. Utifrån detta synsätt hör det till kyrkans väsen och uppbyggnad att den består både av den stora gemenskapen och av mindre gemenskaper. Cellgrupperna ses då inte som en särskild verksamhetsform som församlingen erbjuder, utan tillhörighet till kyrkan innebär samtidigt att människor också hör till en cellgrupp.¹⁹⁹ För församlingar som räknar med tillväxt finns det enligt Modéus skäl att etablera en cellgruppsstruktur med tanke på att en kvantitativ församlingstillväxt kommer att medföra en ökning av anonymiteten ifall det inte finns smågrupper som människor blir inkluderade i. Det blir nämligen svårare för människor att lära känna varandra i en stor växande gemenskap, och välorganiserat smågruppsarbete är därför av betydelse för att församlingen ska kunna erbjuda människor en plats där de kan etablera relationer till varandra.²⁰⁰

Alpha-grupper

Runar Eldebo framhåller å sin sida att det är en fördel om församlingen kan erbjuda olika slags gemenskaper för människor, och att det behövs sådana gemenskaper med låg tröskel där även människor som inte är bekanta med kristen tro eller med församlingen har lätt att närma sig den. Det behövs därför enligt Eldebo grupper och gemenskaper i församlingen som uttryckligen ger rum för sådana processer där människor får ta del av vad den kristna tron innebär och stegvis får växa i tro, och där en relation får växa fram såväl till Gud som till andra människor.²⁰¹ Som exempel på

¹⁹⁸ Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, 150.

¹⁹⁹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 126–127.

²⁰⁰ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 126.

²⁰¹ Eldebo, 112–115.

grupper som riktar sig till människor som inte är vana vid att gå i kyrkan nämner Eldebo de Alpha-grupper som har fått stor spridning över världen. Inom Alpha-konceptet betonas enligt honom de relationella aspekterna, såsom gott värdskap och måltidsgemenskap, parallellt med öppna samtal och processer där människor i egen takt får närma sig tron och församlingsgemenskapen.²⁰²

Krito-grupper

En form av kristet kamratstöd som har utvecklats i Finland är de Krito-grupper som finns på flera håll i den evangelisk-lutherska kyrkans församlingar. Ordet Krito står för *kristillinen toipumisryhmä* (grupp för helande på kristen grund).²⁰³ I Krito-grupperna, som är själavårdande kamratstödsgrupper, är det fråga om att människor får möjlighet att dela sådant som berör deras liv, smärtpunkter, känslor och livserfarenheter av olika slag. Enligt psykoterapeuten och psykoterapiutbildaren Mirja Sinkkonen och psykoterapeuten Paula Tähtinen handlar det om att människor i en Krito-grupp får granska sitt liv på ett ärligt och uppriktigt sätt, i en atmosfär som präglas av godkännande och nåd.²⁰⁴

Genom delandet i gruppen växer enligt Sinkkonen och Tähtinen människans tillit till sig själv, till andra människor och till Gud. I Krito-gruppen får varje människa ta plats och dela sin berättelse med andra som lyssnar till henne. Genom att sätta ord på sin livsberättelse kan hon upptäcka nya meningssammanhang och se sitt liv i ett nytt ljus. Då människan delar sin berättelse med andra blir det enligt Sinkkonen och Tähtinen också möjligt för henne att urskilja Guds närvaro och ledning i livet. Att få ta del av andras berättelser skapar dessutom en stark gemenskap mellan medlemmarna i gruppen och ger människor en insikt om att de inte är ensamma med det som de tvingas möta i sitt liv. I Krito-gruppen räknar man utifrån den kristna livssynen även med Guds närvaro vid gruppens samlingar, och samlingarna avslutas med en enkel bön. Gruppen är avsedd att vara en trygg plats där människor får erfara att de blir mottagna som de är och blir inkluderade i en gemenskap där de får helas och växa.²⁰⁵

²⁰² Eldebo, 117.

²⁰³ Verksamhetskonceptet har utarbetats av Kansan raamattuseura. Se: ”Kristillinen toipumistyö, Krito”<https://kansanraamattuseura.fi/osallistu-tai-tilaa/elamantaito/krito/> (nedladdad 6.3.2022).

²⁰⁴ Mirja Sinkkonen och Paula Tähtinen, *Toiveena sisäinen paraneminen* (Helsingfors: Karas-Sana, 2006), 15.

²⁰⁵ Sinkkonen och Tähtinen, 15–17.

4. Kyrkosyn och församlingskultur

I detta kapitel undersöker jag vilken kyrkosyn som utifrån en relationell ecklesiologi kunde sägas korrelera med en sådan gemenskapsorienterad syn på kyrkan som det handlar om i denna avhandling. Kyrkosynen är av betydelse eftersom det sätt på vilket man tänker om kyrkans identitet även påverkar församlingskulturen och vad som ligger i fokus för kyrkans verksamhet. Därefter undersöker jag vilken typ av församlingskultur som kunde tänkas främja uppbyggnaden av sådana relationsrika församlingssamfund där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

4.1. Kyrkosyn och identitet

Kardinal Avery Dulles anger i sin bok *Models of the Church* ett antal modeller för kyrkan som har blivit allmänt tillämpade som ecklesiologiska analysredskap. Dessa modeller omfattar i de tidigare upplagorna av boken modellerna där kyrkan ses som *institution*, som en *mystik gemenskap*, närmare bestämt som *Kristi kropp* eller *Guds folk*, som *sakrament*, som *budbärare* och som *tjänare*. I senare upplagor av boken kompletterade Dulles analogierna också med den modell där kyrkan ses som en *gemenskap av lärjungar*.²⁰⁶

Den relationella synen på kyrkan som en gemenskap kan sägas korrelera dels med den analogi som bygger på beskrivningen av kyrkan som Kristi kropp eller Guds folk, och dels med analogin om kyrkan som en gemenskap av lärjungar. Den modell där kyrkan ses som Kristi kropp eller som Guds folk anknyter enligt Dulles till Guds trinitariska liv, och därmed till kyrkans relationella väsen.²⁰⁷ Modellen tydliggör också att kyrkan konstitueras av både en vertikal gemenskap med Gud och en horisontell mellanmänsklig gemenskap.²⁰⁸ Styrkan med den modell där kyrkan ses som en gemenskap av lärjungar är enligt Dulles å sin sida att den är fast förankrad i evangelierna och betonar människors efterföljelse i vardagslivet. Denna modell ger enligt Dulles församlingen och de kristna redskap att utgöra en motkultur i samhället, och

²⁰⁶ Avery Dulles, *Models of the Church*, expanded edition (New York: Image Books, 1987), 26–81, 161–178. Dulles benämner modellerna: *Church as an Institution*, *Church as a Mystical Communion*, *Church as a Sacrament*, *Church as a Herald*, *Church as a Servant* och *Church as a Community of Disciples*.

²⁰⁷ Dulles, 175.

²⁰⁸ Dulles, 38.

modellen visar också att kyrkan består av vanliga människor som har valt att leva i Jesu efterföljd och som tillsammans bildar den gemenskap som utgör kyrkan. Modellerna där kyrkan ses som Kristi kropp och som en gemenskap av lärjungar anknyter enligt Dulles emellertid till varandra i och med att det i båda fallen är lärjungagemenskapen som förstås utgöra Jesu synliga kropp i världen.²⁰⁹ Båda dessa modeller belyser därmed församlingsgemenskapens roll på ett sätt som utifrån en relationell ecklesiologi kan sägas vara förenligt med en relationell syn på kyrkan och församlingen.

Timo Pöyhönen konstaterar att den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland emellertid under de senaste årtiondena har rört sig i en riktning där fokus inte ligger vid församlingsmedlemmarna, utan där de människor som hör till församlingsgemenskapen har hamnat i en passiv konsumentroll medan kyrkan främst har blivit ”de anställdas kyrka”.²¹⁰ Fredrik Modéus betonar å sin sida att dagens evangelisk-lutherska kyrka löper risk för att tappa riktningen och fokus på det väsentliga ifall kyrkan utan att reflektera över saken riktar in sig på att motivera sin existens genom att uppfylla människors behov och förväntningar.²¹¹ Här är det med andra ord fråga om att vikten ligger vid kyrkans tjänarroll.

Styrkan med den relationella ecklesiologin kan i detta sammanhang anses vara att den, så som Fredrik Modéus konstaterar, kastar ljus på kyrkans identitet snarare än på dess verksamhet, och visar att det är viktigare vad kyrkan *är* än vad den *gör*.²¹² Martin Modéus framhåller likaså att frågan om kyrkans identitet är väsentlig, och att det lätt händer att kyrkans identitet och uppdrag förväxlas med varandra. Han skriver i sin bok *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*:

I nuläget tycks kyrkan ofta uppfattas som en organisation som har fått ett uppdrag av Gud, inte som en kropp vars identitet är att leva i Gud. En viktig del av identiteten för människor som identifierar sig med kyrkan blir därmed att vara utförare av uppdraget, inte i första hand att leva tillsammans med varandra och med Gud.²¹³

²⁰⁹ Dulles, 175–177.

²¹⁰ Pöyhönen, 133.

²¹¹ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 119.

²¹² Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 119.

²¹³ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 141.

En sådan förväxling av kyrkans identitet och uppdrag leder enligt Modéus lätt till att kyrkan i första hand uppfattas som en tjänsteproducerande organisation, med anställda som svarar för kyrkans verksamhet.²¹⁴ Tyngdpunkterna ligger då dels på de anställda och dels på verksamheten, och det handlar därmed om att kyrkan främst ses som en institution eller som en tjänare.

Som alternativ föreslår Martin Modéus att kyrkans identitet skulle basera sig på kyrkans liv i högre grad än på dess uppdrag. Det skulle vara fråga om att ha ett relationellt fokus, med betoning på att bygga gemenskap och relationer samt främja delaktighet och förtroende. Ifall livet i kyrkan skulle ställas i fokus skulle det även innebära att det inte görs någon åtskillnad mellan anställda och församlingsmedlemmar, utan att församlingen helt enkelt skulle kunna förstås som en gemenskap av människor som lever tillsammans som kristna.²¹⁵

Att förstå kyrkans identitet ur denna synvinkel kan anses vara förenligt med det sätt att se på församlingen som den relationella ecklesiologin belyser, där församlingen förstås som en plats för sådana ömsesidiga och nära relationer som speglar relationerna inom treenigheten, och som kan sägas korrelera med en kyrkosyn där församlingen ses som Kristi kropp eller som en lärjungagemenskap. Ifall målet är att främja uppbyggnaden av sådana relationsrika församlingsgemenskaper som i sig bär på en självvårdande potential, är det utifrån detta således möjligt att argumentera för en kyrkosyn och församlingsskultur som inte i första hand betonar kyrkans tjänarroll utan där fokus i högre grad läggs vid församlingsgemenskapen.

4.2. En gemenskapsorienterad församlingsskultur

Avslutningsvis undersöker jag vilka tyngdpunktsförskjutningar inom församlingsskulturen som kunde tänkas vara motiverade på grundval av det som ovan konstaterats om kyrkosyn och om kyrkans identitet, och utifrån det perspektiv som den relationella ecklesiologin tillhandahåller. Det är fråga om förändringar av församlingsskulturen i en riktning som kan tänkas bidra till att främja uppbyggnaden av sådana sta-

²¹⁴ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 141–142.

²¹⁵ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 141–143.

bila och varaktiga församlingsgemenskaper som har potentialen att utgöra platser där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

4.2.1. Terminologi - från lekfolk till lärjungar

Denis Edwards hävdar att det tänkesätt som präglar synen på församlingsgemenskapens och församlingsmedlemmarnas roll och plats i kyrkan påverkas av de ord som används för att definiera dem som hör till församlingsgemenskapen. Vanligtvis används begreppet *lekfolk* eller *lekmän* som benämning för kyrkans medlemmar, när man avser alla dem som inte är anställda eller avskilda för ett särskilt ämbete i kyrkan. Ordet *lekfolk* härstammar från grekiskans *laos* (λαός), som i Nya testamentet avser Guds folk. Ordet betecknar därmed alla som hör till den kristna församlingen, men det används allmänt för att definiera dem som inte har en anställning i kyrkan. Detta innebär alltså att den stora merparten av de människor som utgör kyrkan definieras i förhållande till fåtalet församlingsanställda. Kyrkans ”sociala kropp” definieras alltså huvudsakligen utifrån vad den *inte* är.²¹⁶

Vidare används ordet lekman i det allmänna språkbruket för att beskriva en person som inte är expert inom något område. Edwards framhåller att detta skapar ett tänkesätt och en församlingsskultur där de människor som hör till församlingsgemenskapen upplever att de är ”bara lekfolk”, i motsats till de församlingsanställda som är utbildade för sin uppgift och därmed upplevs som ”proffs”.²¹⁷ Också begreppen ”frivilliga” och ”volontärer” som på svenska ofta används för att beskriva de församlingsmedlemmar som är verksamma i olika uppgifter i församlingsgemenskapen, kan anses leda tanken till att det är de anställda som i egenskap av ”proffs” bär ansvaret för verksamheten i församlingen, medan församlingsmedlemmarna är välkomna att hjälpa till.

Ett sätt att åtgärda denna situation är enligt Edwards att undvika att definiera kyrkans medlemmar som lekfolk eller lekmän och att istället tala om församlingen som en

²¹⁶ Denis Edwards, ”Imagining the Church as the Community of Disciples” i *Denis Edwards in his own words: a selection of writings from 1976 to 2019*, red. Anthony Kain och Hilary Regan (Adelaide: ATF Theology, 2020), 73.

²¹⁷ Edwards, ”Imagining the Church as the Community of Disciples”, 73–74.

gemenskap av lärjungar.²¹⁸ Den kyrkosyn där församlingen ses som en gemenskap av lärjungar betonar enligt Edwards att varje människa är inbjuden att svara på Jesu kallelse att följa honom, och att kallelsen gäller hela människans liv. Varje kristen ses därmed som en lärjunge, och församlingen bildas av gemenskapen mellan dessa lärjungar. Kyrkans anställda ses då å sin sida som personer avskilda att tjäna gemenskapen av lärjungar. Enligt en sådan terminologi och kyrkosyn blir församlingsgemenskapen det primära verksamma subjektet, medan de anställdas uppgift blir att betjäna gemenskapen.²¹⁹

4.2.2. Från "de anställdas kyrka" till gemensamt ägarskap

Utifrån det som konstaterats ovan är det möjligt att argumentera för en församlingskultur där ägarskapet för gemenskapen överförs från de anställda till alla som hör till gemenskapen. Timo Pöyhönen hävdar att den församlingskultur där kyrkan ses som "de anställdas kyrka" och där medlemmarna i första hand uppfattar sig som konsumenter kan förändras genom medvetet arbete. Enligt honom krävs för det första förkunnelse och undervisning som belyser vikten av att ägarskapet för församlingsgemenskapen överförs från de anställda till dem som är delaktiga i gemenskapen.²²⁰ När människor börjar förstå att de inte är kunder eller konsumenter utan istället ägare till församlingsgemenskapen, kommer de enligt Pöyhönen att börja bära ett större ansvar och i högre grad stiga in i en ledarroll.²²¹

Vidare framhåller Pöyhönen att de anställda medvetet behöver ställa in sig på den nya roll där deras uppgift blir att tjäna församlingsgemenskapen och dess medlemmar, stöda människors idéer och hjälpa dem att ta i bruk sin potential.²²² Det är alltså inte enbart fråga om att utveckla den typ av volontärverksamhet där församlingsanställda bjuder in församlingsmedlemmar att medverka i förhandsdefinierade uppgifter. Även om den traditionella volontärverksamheten har en viktig plats, framhåller Pöyhönen att det gäller att också uppmuntra människor att använda sig av sina gåvor

²¹⁸ Edwards, "Imagining the Church as the Community of Disciples", 73, 77.

²¹⁹ Edwards, "Imagining the Church as the Community of Disciples", 77–78.

²²⁰ Pöyhönen, 139–140.

²²¹ Pöyhönen, 174.

²²² Pöyhönen, 137.

och sin kreativitet för att bygga upp församlingen.²²³ Ifall människor rekryteras bara för att genomföra verksamhet planerad av de anställda, och det inte ges genuint utrymme för människors egna idéer, släcks enligt honom ivern hos många och kyrkan går miste om en stor del av den kreativa potential som finns hos dess medlemmar.²²⁴ Då ledarens uppgift är att betjäna församlingsgemenskapen, handlar ledarens arbete enligt Runar Eldebo i hög grad om att skapa relationer, med andra ord om ”att leva i ett relationellt fotarbete”.²²⁵ Den som ska kunna leda och motivera människor måste enligt Eldebo känna dem, etablera en relation till dem och veta var de befinner sig i livet.²²⁶ När det gäller att motivera människor är det vidare enligt Pöyhönen viktigt att det också finns gott om utrymme för försök och misstag, och utrymme för människor att få pröva på olika saker.²²⁷ Han konstaterar också att personlig uppmuntran från någon utomstående som ser potentialen i en människa kan vara av avgörande betydelse för att hon ska hitta sin talang på något område och våga använda sig av den. En god ledare är därför enligt Pöyhönen en person som ser vilka gåvor människor bär på och talar ut detta.²²⁸ Han tillägger att ledaren dessutom i bästa fall är en person som inte ser bara befintliga talanger utan också den potential som ligger dold hos människor. Det är enligt honom fråga om att kunna föreställa sig vad en människa kan bli om någon gjuter mod i henne och ger henne behövliga redskap och be-myndigande att göra det hon har potential för.²²⁹ Likaså är en god ledare enligt Pöyhönen en person som noterar vad människor gör och tackar dem för det. Han konstaterar att ett konkret och personligt tack också är en form av uppmuntran och bekräftelse av människor.²³⁰ Ju bättre ledaren lyckas uppmuntra och ta hand om människor, desto mer byggs gemenskapen upp. Det är nämligen enligt Pöyhönen inte ledarens egen insats som är avgörande för gemenskapens tillväxt, utan det avgörande är i hur hög grad de människor som hör till gemenskapen får rum att ta plats och blomstra.²³¹

Dessutom behöver man enligt Pöyhönen skapa många olika forum där den nya församlingsskulturen kan bli etablerad bland församlingsmedlemmarna.²³² Ett sätt att

²²³ Pöyhönen, 137.

²²⁴ Pöyhönen, 138.

²²⁵ Eldebo, 85.

²²⁶ Eldebo, 88.

²²⁷ Pöyhönen, 161–162.

²²⁸ Pöyhönen, 165.

²²⁹ Pöyhönen, 178.

²³⁰ Pöyhönen, 166.

²³¹ Pöyhönen, 290.

²³² Pöyhönen, 142.

främja frigörelse av människors kreativitet är enligt honom att erbjuda någon typ av sammankomster för detta, där det finns rum för fri växelverkan och människor uppmuntras att dela tankar och idéer. Han framhåller att människor behöver få tid att lära känna varandra, och att atmosfären behöver vara frigjord och trygg. När människor upplever att miljön är trygg vågar de enligt Pöyhönen engagera sig och också ta risker. Församlingens traditionella verksamhetsformer har enligt honom ofta en alltför rigid struktur för detta.²³³ Det finns emellertid många olika sätt att erbjuda forum för den typ av samverkan som kan bidra till att människors kreativa potential kan frigöras. Som exempel på dylika forum nämner Martin Modéus bland annat öppna möten, församlingshelger, hemgrupper, cellgrupper, referensgrupper, samtalsgrupper, gudstjänstgrupper, värdgrupper, virtuella grupper, idégrupper, planeringsgrupper, studiecirklar, fördjupningsgrupper, kyrkluncher, kyrkkaffén och informellt umgänge i kyrkbänken.²³⁴ Fredrik Modéus betonar å sin sida att det också är viktigt att ordna fester. Vid sidan av allt annat som händer i församlingen är det enligt honom viktigt att människor får tillfälle att umgås och skratta tillsammans. Relationerna håller samman gemenskapen, och när det finns tid för människor att prata med varandra och ha roligt tillsammans stärks enligt honom relationsbanden och nya vänrelationer uppkommer.²³⁵

Samtidigt som det är viktigt att människor ges rum att aktivt bidra till gemenskapen med sina gåvor och uppmuntras till detta måste det emellertid enligt Pöyhönen också vara tydligt att ingen ska känna sig *skyldig* att tjäna i en uppgift som hen inte känner sig tillfreds med.²³⁶ Det får enligt honom inte vara fråga om att människors plikt- eller skuld känslor aktiveras, så att de upplever ett indirekt tvång till någon typ av praktisk delaktighet. Det måste vara rätt motivation som driver människor att vara aktiva på olika sätt. Pöyhönen framhåller att atmosfären i gemenskapen behöver vara sådan att det skapas en iver där människor upplever att de *får* bidra till gemenskapen och till att bygga upp Kristi kyrka med sina gåvor.²³⁷

²³³ Pöyhönen, 142–143.

²³⁴ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*, 245.

²³⁵ Modéus, *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*, 138–139.

²³⁶ Pöyhönen, 140.

²³⁷ Pöyhönen, 140.

4.2.3. Från en verksamhetsorienterad till en gemenskapsorienterad kyrka

Utifrån det som ovan återgetts om kyrkans relationella väsen och identitet finns det även argument som talar för en förskjutning av fokus från verksamhetsplanering mot gemenskapsbygge, där de människor som utgör församlingsgemenskapen står i centrum i stället för verksamheten. En förflyttning av tyngdpunkten från enskilda evenemang och olika slags aktiviteter till att bygga gemenskap i församlingen avviker emellertid enligt Pöyhönen från det sätt på vilket de anställda är vana vid att sköta det andliga arbetet.²³⁸ Det normala i Finlands evangelisk-lutherska kyrka är enligt honom att de anställda utgår från att det är deras sak att skapa någon typ av verksamhet eller evenemang och att fundera över hur evenemanget kan genomföras så väl som möjligt. De anställda är alltså de aktiva aktörerna medan församlingsmedlemmarna får rollen av deltagare. Även om volontärer involveras är det enligt Pöyhönen ändå själva verksamheten som står i fokus, och volontärer inbjuds ofta främst till uppgifter som har definierats av de anställda.²³⁹ Ifall målet är att bygga gemenskap är det däremot enligt Pöyhönen fråga om att skifta fokus från verksamheten till människorna. Han betonar att det istället för satsningar på verksamhet handlar om att satsa på församlingsmedlemmarna, så att det byggs upp en gemenskap mellan människor, och människorna bildar team som på egen hand kan ta initiativ till och ansvara för den verksamhet eller det evenemang som de vill genomföra.²⁴⁰

Enligt Martin Modéus har det exempelvis visat sig att lyckade gudstjänstförnyelsearbeten i första hand bygger på den gemenskap som skapas mellan de människor som deltar i arbetet, inte på hur själva arbetet eller dess resultat ser ut.²⁴¹ Samma erfarenhet delas av Timo Pöyhönen, som konstaterar att han har varit med om att olika typer av verksamheter har planerats, genomförts och lagts ner, men att den största behållningen har utgjorts av det som har hänt i och mellan de människor som varit med om att planera och genomföra verksamheten.²⁴² Genom det gemensamma arbetet har de som varit involverade i projektet enligt honom fått se hur människor har vuxit och gemenskapen har byggts upp, så som det beskrivs i Efesierbrevet 4:16: ”Så byggs

²³⁸ Pöyhönen, 58.

²³⁹ Pöyhönen, 58.

²⁴⁰ Pöyhönen, 58.

²⁴¹ Modéus, *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*, 29.

²⁴² Pöyhönen, 131.

kroppen upp i kärlek, och den fogas samman och hålls ihop genom det stöd som varje led ger, alltefter den kraft som är utmätt åt varje särskild del.”²⁴³

Paavo Kettunen uppmärksammar likaså att det är motiverat att utveckla församlingskulturen från att vara verksamhetsorienterad till att bli gemenskapsorienterad ifall målet är att församlingen ska vara en helande och själavårdande gemenskap.²⁴⁴ Han föreslår att man istället för att lägga tyngdpunkten vid att skapa olika verksamhetsformer exempelvis kunde satsa på att utveckla gemenskapsmiljöer som ger rum för varande i olika former. Hit hör enligt Kettunen bland annat caféverksamhet och att skapa ”vardagsrum” för människor, dit man kan komma i första hand för att bli närd av samvaron och interaktionen med andra, och där det finns rum för människor att fördjupa sina relationer till varandra. En sådan församlingskultur är enligt Kettunen förenlig med synen på människan som subjekt, inte bara som objekt för färdigt planerat program. Kettunen framhåller att miljöer som främjar relationsbygge och växelverkan, där människor får dela liv och tro med varandra, bidrar till att skapa gemenskaper av själavårdande karaktär.²⁴⁵

4.3. Sammanfattning – kyrkosyn och församlingskultur

I detta kapitel har jag sökt svar på den fjärde och sista av mina arbetsfrågor, som lyder: ”*Vilken kyrkosyn och församlingskultur korrelerar med uppbyggnaden av själavårdande församlingsgemenskaper?*”. Jag har alltså analyserat vilken kyrkosyn som utifrån en relationell ecklesiologi kan ses som förenlig med en gemenskapsorienterad syn på kyrkan och vilken församlingskultur som kunde tänkas främja uppbyggnaden av sådana församlingsgemenskaper där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

Då kyrkan utifrån en relationell ecklesiologi till sitt väsen förstås som relationell, kan den sägas vara uppbyggd av dem som är delaktiga i gemenskapen och av de horisontella och vertikala relationerna inom gemenskapen. Detta relationella sätt att förstå kyrkan korrelerar både med den analogi där kyrkan beskrivs som Kristi kropp eller

²⁴³ Pöyhönen, 131.

²⁴⁴ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 153.

²⁴⁵ Kettunen, *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*, 153.

som Guds folk och med analogin om kyrkan som en gemenskap av lärjungar. Ifall målet är att främja uppbyggnaden av sådana relationsrika församlingsgemenskaper som bär på en självavårdande potential är det därmed möjligt att argumentera för en kyrkosyn och församlingskultur där tonvikten ligger vid gemenskapen.

En förskjutning av tyngdpunkten mot en gemenskapsorienterad församlingskultur kan tänkas ske bland annat genom att användningen av begreppet lekfolk eller lekmän frångås, eftersom detta begrepp har kommit att användas på ett sätt som antyder ett motsatsförhållande till kyrkans anställda. Ett tänkesätt där de anställda uppfattas som ”proffs” i förhållande till lekmännen bidrar nämligen till att upprätthålla bilden av kyrkan som ”de anställdas kyrka”, där de anställda svarar för verksamheten medan medlemmarna har en konsumentroll. Ett alternativ skulle vara att istället tala om hela församlingen exempelvis som en gemenskap av lärjungar. För det andra är det möjligt att argumentera för en församlingskultur där ägarskapet för församlingsgemenskapen överförs till alla som är delaktiga i gemenskapen. Detta kan ske genom att människor aktivt uppmuntras att ta plats i gemenskapen som verksamma aktörer, medan de anställdas roll blir att betjäna gemenskapen. För det tredje är det möjligt att argumentera för en förskjutning från en verksamhetsorienterad församlingskultur till en församlingskultur där gemenskapen står i centrum och där fokus inte i första hand ligger vid vilka aktiviteter som ordnas utan vid att bygga gemenskap och relationer.

5. Sammanfattande slutsatser

Den övergripande frågeställningen för min avhandling utgörs av hur en relationell ecklesiologi kan bidra till förståelsen av kyrkans allmänna själavård i vidare mening och av församlingsgemenskapen som en själavårdande miljö. För att besvara denna fråga har jag i avhandlingen undersökt församlingsgemenskapens plats inom kyrkans allmänna själavård, vad som kan sägas karaktärisera en själavårdande församlingsgemenskap och vilka funktioner den kan tänkas ha, samt vilken kyrkosyn och församlingskultur som korrelerar med uppbyggnaden av sådana församlingsgemenskaper som bär på en själavårdande potential.

Den relationella ecklesiologi som jag har använt mig av som infallsvinkel i avhandlingen baserar sig på läran om Guds treenighet, där Gud förstås som ett relationellt väsen. Gud är enligt den kristna tron en enhet av tre separata gudomliga personer, Fader, Son och Helig Ande, som står i relation till varandra. De djupa och ömsesidiga relationerna mellan de tre personerna i treenigheten skapar en gemenskap som är så genomgripande att den förenar de tre personerna till en. I och med att människan enligt den kristna tron är skapad till Guds avbild är hon också inbjuden att vara delaktig i de nära och ömsesidiga relationer som förekommer mellan de tre personerna i treenigheten och som kan beskrivas som ”den gudomliga dansen”, *perichoresis*. Guds treeniga natur utgör grunden för att också kyrkan till sitt väsen förstås som relationell. Den närhet och vänskap som präglar relationerna mellan de tre personerna i treenigheten ses inom den relationella ecklesiologin som mönsterbildande både för människors relation till Gud och för de mellanmännskliga relationerna. Kyrkans och församlingsgemenskapens uppgift förstås i detta sammanhang vara att utgöra en plats där dessa relationer kan få bli till och stärkas.

Kyrkans allmänna själavård kan å sin sida ur ett relationellt perspektiv sägas omfatta all kyrkans själavårdande verksamhet där människor på olika sätt visar omsorg om varandra. Denna omsorg kan på olika sätt komma till uttryck i den relationsrika miljö som församlingsgemenskapen erbjuder, både genom enskilda personers bemötande av varandra och genom de själavårdande egenskaper som kan tillskrivas gemenskapen i sig. Utifrån den relationella synen på Gud, människan och kyrkan kan församlingen ses som en gemenskap där människan får leva i sådana relationer som hon är

ämnad för. Församlingsgemenskapen förstås med andra ord som den plats där människor får skapa relationer såväl till Gud som till varandra och ingå i ett nätverk av relationer som avspeglar relationerna inom treenigheten. En sådan gemenskap kan sägas ha potentialen att i sig utgöra en plats för helande, upprättelse och uppbyggelse av såväl människor som relationer, genom de själavårdande möten och *skeenden av själavård* som gemenskapen ger rum för. Den relationella ecklesiologin kan därmed bidra till en förståelse av församlingsgemenskapen som en sådan relationsrik gemenskap som kan utgöra en helande och själavårdande miljö.

För att församlingen ska kunna erbjuda en gemenskap som i sig är själavårdande ställs det emellertid vissa krav på gemenskapen. Den analyserade litteraturen visar på vissa karaktärsdrag som kan sägas känneteckna en församlingsgemenskap som har potentialen att vara en plats som främjar helande och tillväxt bland människor. Till dessa karaktärsdrag hör för det första att gemenskapen präglas av mänsklig värme och en tillåtande atmosfär. En god atmosfär är av betydelse inte bara för att människor ska kunna bli inkluderade i nära och ömsesidiga relationer till varandra utan också på grund av att bemötandet i församlingsgemenskapen samtidigt kan upplevas visa något om hur Gud möter människor. Vidare kännetecknas en själavårdande gemenskap av att den ger rum för mångfald och av att varje människa välkomnas som hon är. I en gemenskap som främjar mångfald motarbetas det tryck mot konformitet som grupp tillhörighet automatiskt medför.

En god gemenskap karaktäriseras ytterligare av att den består av människor som visar sårbarhet och som vågar visa sig som de är, i hela sin mänsklighet, med sina svagheter och sina styrkor och med sin tro och sitt tvivel. Sårbarheten kan nämligen sägas vara det som binder samman människor med varandra, skapar närhet och fördjupar och stärker relationerna i gemenskapen. Sårbarheten synliggör dessutom människors beroende både av Gud och av varandra, och kan därmed ge förutsättningar för fördjupning såväl av gudsrelationen som av relationerna människor emellan. Vidare kan människor sägas vara känsliga för det som är äkta. Stela och konstlade former skapar avstånd, medan en livfull och varm gemenskap som består av autentiska relationer och där konflikter hanteras konstruktivt kan främja växande och mognad hos människor.

Därutöver karaktäriseras en själavårdande gemenskap av välkomnande och inklusivitet samt av öppna relationsstrukturer. I en gemenskap som värnar om öppenheten finns strukturer för att välkomna människor, och alla typer av utestängande mekanismer motarbetas. En själavårdande gemenskap kännetecknas dessutom av att den ger rum för delaktighet av olika slag, vilket gör att människor i högre grad upplever sig som aktörer i gemenskapen och bär ägarskap för den. Detta är av betydelse eftersom den som upplever ägarskap också kommer att bära ett större ansvar för gemenskapen, och därmed bidra till att skapa en sådan relationsrik gemenskap som bär på en själavårdande potential.

Den analyserade litteraturen visar vidare att en själavårdande gemenskap kan tillskrivas vissa funktioner och alltså ge utrymme för olika slags *skeenden av själavård*, där människor möter varandra och blir inkluderade i nätverk av relationer där de kan erfara tröst, uppmuntran, helande och tillväxt. Bland annat kan gemenskapen bidra till att minska människors ensamhet och isolering, såväl den fysiska ensamheten som den existentiella ensamhet där människor lämnas ensamma med sina livsfrågor. Dessutom kan församlingsgemenskapen erbjuda människor en plats att dela både tro och tvivel med varandra och gemensamt öva sig på att lyssna in Guds tilltal. De stora livsfrågorna ligger ofta precis under ytan när människor delar sådant som gäller deras vanliga liv, och i församlingsgemenskapen kan man tillsammans hjälpa varandra att se det som händer i det vanliga livet som en del av livet i Guds värld, vilket kan sägas höra till målen med kyrkans själavård.

Gemenskapen skapar även förutsättningar för sådant medvandrarskap där människor ger varandra av sin tid och närvaro och lyssnar till varandras livsberättelser. Alla möten där någon blir mottagen, sedd och lyssnad till kan betraktas som själavårdande. Denna typ av medvandrarskap kan därmed i praktiken innebära att människor fungerar som själavårdare för varandra. Vidare kan gemenskapen erbjuda möjligheter till identifikation och kamratstöd. Ensamhet kan brytas genom identifikation med andra, och människor kan få hjälp att hitta sina resurser genom att dela svårigheter med människor i liknande livssituationer. I och med kamratstödet kan församlingsgemenskapens samlade livserfarenheter komma hela gemenskapen till godo. I församlingsgemenskapen kan det dessutom vara möjligt att frigöra sig från förhandsdefinierade roller, eftersom det som förenar människor i församlingen ligger bortom

dessa roller. Gemenskapen kan därmed även göra det möjligt för människor att förändras och erövra en ny roll eller identitet.

Vidare kan församlingsgemenskapen erbjuda en helande miljö för människor som bär på skam. Eftersom skam kan sägas uppkomma till följd av avsaknad av godkännande växelverkan och därmed genom brister i relationer, kan helande likaså finnas tillgängligt på relationell nivå. Relationer som ger en människa nya ersättande erfarenheter av att vara villkorslöst godkänd och älskad då hon vågar bli synlig som hon är kan bidra till frigörelse från skam. Eftersom skammen ofta också färgar gudsrelationen, kan en trosgemenskap som präglas av acceptans även bidra till helande av människans gudsrelation. Samtidigt kan gemenskapen också vara en plats där nåden bli verklig för människor genom att de blir välkomnade och godkända som de är, utan några prestationer, och får uppleva att de blir omfamnade i all sin brustenheter. Församlingsgemenskapen kan därmed erbjuda en motkultur till dagens prestations-samhälle och ge uttryck för den kristna människosynen, där människans grundläggande värde inte finns i vad hon gör utan i vem hon är.

Dessutom kan de uppgifter och roller som församlingsgemenskapen erbjuder ha en själavårdande potential, i och med att människor får tillfälle att lära sig nya saker och använda sig av sina gåvor och olika delar av sin personlighet, vilket kan främja tillväxt och förändring. Rollerna och uppgifterna kan även ge en djupare förståelse för det som sker i församlingsgemenskapen och konkret åskådliggöra sådant som i ett enskilt själavårdssamtal kan förmedlas bara på ett teoretiskt plan. Den praktiska delaktigheten kan därmed hjälpa människor att se sitt eget liv som en del av den större kristna berättelsen om Guds handlande i världen och fördjupa människors gudsrelation, vilket kan anses höra till målen med kyrkans själavård.

Därutöver visar den analyserade litteraturen att gemenskapens själavårdande potential även påverkas av faktorer anknutna till gruppens öppenhet och varaktighet samt till gruppstorleken. Dessa faktorer påverkar nämligen relationsstrukturerna inom gemenskapen. När det gäller vilken typ av gemenskaper som ur relationellt perspektiv bär på en själavårdande potential kan det sägas att den stabila gemenskapen kan utgöra en god miljö för helande, uppbyggelse och tillväxt för människor. Den stabila gemenskapen karaktäriseras av långsiktighet och av sådana ömsesidiga tillitsfulla

relationer där människor bär ansvar för varandra och vågar visa sårbarhet, vilket hör till det som kan sägas karaktärisera själavårdande gemenskaper. Vid sidan av den stabila gemenskapen kan emellertid den lediga gemenskapen erbjuda en god plats för mer informellt umgänge, trots att relationsbanden inom den förblir svaga. En tillfällig gemenskap syftar däremot inte till någon bestående gemenskap mellan människor och den har därmed inte heller förutsättningar att fungera som en själavårdande gemenskap. En sluten gemenskap är å sin sida förenad med starka konformitetskrav och den är varken öppen eller inkluderande, vilket gör att den inte motsvarar de kriterier som angetts som kännetecken på en själavårdande gemenskap, även om den kan tänkas erbjuda en själavårdande miljö för dem som hör till den.

Dessutom är alltså även gruppstorleken av betydelse för relationsstrukturerna i gemenskapen. Då den gudstjänstfirande församlingen kommer samman är det ofta fråga om större sammankomster av offentlig prägel. Gemenskapen är till sin karaktär ledig, och fördelen är att tröskeln för nya människor att komma med är låg. Med tanke på gemenskapens själavårdande dimension behöver de stora sammankomsterna emellertid kompletteras med sådana mindre gemenskaper av en mer stabil karaktär som har en varaktigare och djupare relationsstruktur. En mellanstor gemenskap, som omfattar 20–70 personer, ger möjligheter att lära känna alla som hör till gruppen åtminstone ytligt och skapar rum för samhörighet och relationer av många olika slag. En liten gemenskap, som omfattar 4–12 personer, har emellertid fördelen att den erbjuder en miljö där människor vågar bli synliga för varandra och det är lätt att etablera nära och förtroendefulla relationer, vilket ger goda förutsättningar för en stabil gemenskap av själavårdande karaktär. En minigemenskap med bara 2–4 personer saknar å sin sida öppenhet, men kan skapa rum för djupa relationer där människor vågar visa stor sårbarhet, och kan därmed utgöra en stabil själavårdande gemenskap för dess medlemmar.

Avslutningsvis kan det konstateras att kyrkosynen kan vara av betydelse för uppbyggnaden av sådana församlingsgemenskaper som kan ha en själavårdande potential. Det sätt på vilket man tänker om kyrkans identitet påverkar nämligen församlingsskulturen och det som ligger i fokus för kyrkans verksamhet. Det synsätt där kyrkan utifrån en relationell ecklesiologi förstås som en gemenskap och som ett mångdimensionellt nätverk av horisontella och vertikala relationer kan sägas vara förenligt

dels med en kyrkosyn där kyrkan ses som Kristi kropp eller som Guds folk och dels med en kyrkosyn där kyrkan ses som en gemenskap av lärjungar.

Ifall målet är att främja uppbyggnaden av sådana församlingsgemenskaper som i sig bär på en själavårdande potential är det möjligt att argumentera för en gemenskapsorienterad kyrkosyn och församlingskultur. En gemenskapsorienterad församlingskultur kunde främjas bland annat av att användningen av begreppet ”lekfolk” eller ”lekmän” frångås. Detta begrepp är nämligen förknippat med ett tänkesätt där de anställda uppfattas som ”proffs” i förhållande till lekmännen, och det bidrar därmed till att upprätthålla en bild av kyrkan som ”de anställdas kyrka”. Ett alternativ kunde vara att tala om församlingen exempelvis som en gemenskap av lärjungar eller som en gemenskap av människor som delar liv i Jesu efterföljd, där var och en har något att bidra med. De anställda ses då som personer med uppgiften att tjäna denna gemenskap. En förändring i denna riktning kunde främjas också av att människor uppmuntras och ges förtroende att ta plats i gemenskapen med sina gåvor och sin kreativitet. En större delaktighet bidrar nämligen till att ägarskapet för församlingsgemenskapen överförs från de anställda till alla delaktiga. Dessutom är det möjligt att argumentera för en församlingskultur där tyngdpunkten inte ligger vid verksamheten utan vid de människor som utgör församlingsgemenskapen. Fokus förflyttas då från enskilda aktiviteter till att bygga relationer. Detta innebär å sin sida att församlingen samtidigt i allt högre grad byggs upp till en sådan relationsrik gemenskap som i sig bär på en själavårdande potential.

Som svar på avhandlingens övergripande frågeställning kan det sammanfattningsvis konstateras att en relationell ecklesiologi kan bidra till förståelsen av kyrkans allmänna själavård i vidare mening och av församlingsgemenskapen som en själavårdande miljö i och med att den belyser gemenskapens och relationernas betydelse för den själavård som utövas i den kristna kyrkans och församlingens kontext. Ur ett relationellt perspektiv kan själavård på ett grundläggande plan sägas handla om hur människor möter varandra och visar omsorg om varandra. Den relationella ecklesiologin visar att själavård är något som sker i relationer mellan människor, där relationerna kan skapa rum för sådana själavårdande möten och *skeenden av själavård* som kan äga rum i församlingsgemenskapen. Den relationella ecklesiologin kan vidare främja förståelsen av församlingen som ett nätverk av både horisontella och

vertikala relationer, vilka ses som grunden för en sådan gemenskap som i sig har potentialen att utgöra en helande miljö för de människor som blir delaktiga av den. Församlingsgemenskapen kan därmed förstås som en relationsrik miljö där människor kan bli delaktiga i sådana vävar av relationer som enligt kristen tro omfattar såväl Gud som människor, där människor kan finna mening och livsmod samt helas, förändras, växa och mogna. Därutöver kan en relationell ecklesiologi även bidra till att visa att en gemenskapsorienterad kyrkosyn och församlingskultur kan tänkas främja uppbyggnaden av sådana gemenskaper som i sig kan erbjuda en helande miljö och där kyrkans allmänna själavård kan komma till uttryck.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Internet

”Andlig stress och andligt lugn”, gudstjänst med Tomas Sjödin i Smyrnakyrkan i Göteborg 9.1.2022, <https://youtu.be/qoIk3Bpjkkc>

”Kristillinen toipumistyö, Krito”,
<https://kansanraamattuseura.fi/osallistu-tai-tilaa/elamantaito/krito/>

Tryckta källor och litteratur

Bibeln. Stiftelsen Svenska Folkbibelns översättning, 2015.

Bishop, Leigh C. ”Healing in the Koinonia: Therapeutic Dynamics of Church Community”. *Journal of Psychology and Theology*, vol. 13 (1985): 12–20.

Brodd, Sven-Erik. ”Själavård och ecklesiologi: Några teman och internationella utblickar” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Idestrom och Gunilla Löf Edberg, 21–55. Stockholm: Verbum, 2018.

Burck, Russell. ”Pastoral Care and the People of God”. *Pastoral Psychology*, vol. 30 (1982): 139–152.

Dulles, Avery. *Models of the Church*. Expanded edition. New York: Image Books, 1987.

Edwards, Denis. ”Imagining the Church as the Community of Disciples” i *Denis Edwards in his own words: a selection of writings from 1976 to 2019*, red. Anthony Kain och Hilary Regan, 71–81, Adelaide: ATF Theology, 2020.

Edwards, Denis. ”The Church as Sacrament of Relationships” i *Denis Edwards in his own words: a selection of writings from 1976 to 2019*, red. Anthony Kain och Hilary Regan, 247–265. Adelaide: ATF Theology, 2020.

Eldebo, Runar. *Tillbaka till församlingen*. Örebro: Libris, 2015.

Ideström, Jonas. ”Själavårdande möten i en väv av relationer: Ecklesiologiska reflektioner om själavård och kyrka” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg, 91–107. Stockholm: Verbum, 2018.

Jakobsson Grip, Sara. ”Helande gemenskap: Relationell ecklesiologi för själavårdande gemenskap” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg, 108–130. Stockholm: Verbum, 2018.

McGrath, Alister E. *Christian Theology: an introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2017.

Kettunen, Paavo. *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*. Helsingfors: Kirjapaja, 2013.

Kettunen, Paavo. ”Häpeän teologia osana sielunhoidon teologista paradigmaa” i *Sielunhoidon teologia*, red. Isto Peltomäki, Suvi-Maria Saarelainen och Joonas Salminen, 95–104. Helsingfors: Kirjapaja, 2021.

Kettunen, Paavo. *Häpeästä hyväksyntään*. Helsingfors: Kirjapaja, 2014.

Kettunen, Paavo. *Kätetty ja vaiettu: Suomalainen hengellinen häpeä*. Helsingfors: Kirjapaja, 2011.

Lundmark, Mikael. ”Församlingen och rollerna: Rollteoretiska och ecklesiologiska aspekter på själavård och församling” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg, 169–194. Stockholm: Verbum, 2018.

Modéus, Fredrik. *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan: ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum, 2015.

Modéus, Fredrik. *Längta efter liv: församlingsväxt i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum, 2010.

Modéus, Fredrik. *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*, Stockholm: Verbum, 2005.

Modéus, Martin. *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*. Stockholm: Verbum, 2013.

Modéus, Martin. *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*. Stockholm: Verbum, 2008.

Okkenhaug, Berit. *Själavård: en grundbok*. Översättning: Melinda Hoelstad. Örebro: Libris, 2005.

Pöyhönen, Timo. *Yhteisöjen kirkko*. Lojo: Karas-Sana, 2019.

Raunio, Antti. ”Keskinäinen lohdutus – pastoraalisuus kirkkoa määrittävänä piirteenä” i *Sielunhoidon teologia*, red. Isto Peltomäki, Suvi-Maria Saarelainen och Joona Salminen, 40–56. Helsingfors: Kirjapaja, 2021.

Sinkkonen, Mirja och Paula Tähtinen. *Toiveena sisäinen paraneminen*, Helsingfors: Karas-Sana, 2006.

Wadstein, Cecilia. ”Ni är mina vänner: Vänskapen med Kristus som en ecklesiologisk modell för själavård” i *Att öppna ett slutet rum: själavård och ecklesiologi*, red. Jonas Idestrom och Gunilla Löf Edberg, 197–222, Stockholm: Verbum, 2018.

Wadstein, Cecilia. *Själavård helt enkelt*, Stockholm: Verbum, 2013.